

**37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Állam- és Jogtudományi Szekció**

Budapest, 2025. március 24–26.

Rendező intézmény:
*Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kar*

Állam- és Jog-
tudományi Szekció

**A jogellenesen eltulajdonított kulturális javak
védelme a nemzetközi magánjogban**

(Mű)kincset érő összhang a szabályozási mechanizmusban?

Kézirat lezárásának dátuma:

2024. november 15.

Nyilatkozatom, hogy a dolgozat elkészítéséhez mesterséges intelligencia alkalmazásokat nem vettem igénybe.

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	3
1. A kulturális javak fogalmi elemzése.....	5
1.1. A kulturális javak fogalma a nemzetközi egyezményekben.....	5
1.2. A kulturális javak fogalma az európai uniós jogban	7
1.3. A kulturális javak fogalma hazai jogforrásokban	8
1.4. A jogforrások egymáshoz való viszonya és a nemzeti jogrendszerek eltéréseinek problematikája.....	10
2. A kulturális javak védelme a nemzetközi magánjogi szabályok által	11
2.1. <i>Lex rei sitae</i> versus <i>lex originis</i>	12
2.2. A múmiát rejtő kínai, aranyozott Buddha-szobor: a <i>lex furti</i> elve	16
2.2. A náci éra alatt elvett műkincsek.....	18
2.3. Az orosz-ukrán háború és a nemzetközi magánjogi szabályozás hiányosságának veszélye	20
3. A hazai nemzetközi magánjogi szabályozás opciói.....	23
4. A szerb törvénytervezet és a Kódex szabályozásához alapul vett belga modell bemutatása	23
5. A hazai nemzetközi magánjogi szabályozás.....	25
6. Az imperatív szabályok és a közrendi klauzula a kulturális javak védelmében.....	29
7. Végkövetkeztetések.....	32
8. Irodalomjegyzék.....	36
Rövidítések.....	36
Hivatkozott irodalom.....	36
Hivatkozott jogforrások.....	39
Hivatkozott jogesetek.....	42

Bevezetés

A dolgok speciális csoportját jelentő kulturális javak fogalma, a javak különleges tulajdonsága és összetettsége miatt nehezen meghatározható, azonban valamennyi jogrendszer egyetért abban, hogy e speciális csoportba tartozó tárgyak különleges bánásmódot érdemelnek, ezért védelmükre is sajátos szabályozások vonatkoznak. A kulturális javak értéke, eszmei, történelmi jelentősége indokolja a védelmükre vonatkozó szabályok vizsgálatának fontosságát és e szabályok hatékonyságának fejlesztését.¹

A kulturális javak tiltott kereskedelme veszélyezteti a kulturális örökséget, a kollektív és kulturális emlékeztetést, negatívan befolyásolja az egyén és a csoport múlthoz fűződő viszonyát és a közös értékrendszer mentén szerveződő kultúrát. Nemcsak az egyéni, hanem a közösségi érdekek is sérülnek a kulturális javak fosztogatásával. Ezt a jelenséget különösen az emberi jogokat sértő háborúskodás és üldöztetés során lehet nyomon követni. A kulturális javakat többek között az különbözteti más dolgoktól – ami a kiemelt védelmük szükségességére világít rá –, hogy a közérdek szempontjából is indokolt a speciális szabályozásuk.²

A jelen és a múlt társadalmának jellemzője, hogy a csoporthoz tartozás feltétele a közös tudás, közös szabályok alkalmazása, ami alapján közös értékrendszer alakul ki. Ezen értékrendszer mentén szerveződik a kultúra. A kultúra résztvevői emlékeket hoznak létre, és őriznek meg a közös tapasztalatoknak és élményeknek köszönhetően. Az ismétlés biztosítja az emlékek fennmaradását és beépülését a kultúrába, amely nagy hatást gyakorol az identitásra és befolyásolja egy társadalom életét. A közös cselekvés és közös tapasztalat során kialakult kultúra eligazítást ad a csoport számára, a múltat hozzákapcsolja a jelenhez, vagyis a múlt befolyással és hatással lesz a jelenre.³ Gehrke azt állítja, hogy a társadalom múltismerete nem más, mint amit tud és igaznak tart a múltjáról, ami alapfeltételként szolgál az önértelmezéshez.⁴

Az egyéni és közösségi identitást kifejező tárgyak fenyegetettségnek vannak kitéve. Az Interpol számításai szerint 2020-ban világszerte több mint 850.000 műtárgyat foglaltak le, és ezeknek több mint felét Európában. 2016 óta az évente végrehajtott globális Pandora-

¹ VADÁSZ Vanda: Értékek, érdekek és jogok viadala, avagy a kulturális javak visszaszolgáltatását célzó eljárások nemzetközi magánjogi sajátosságai. Doktori értekezés, 2021. 7–9.
https://real-phd.mtak.hu/1165/1/Vadasz_Vanda_dolgozatv.pdf

² VADÁSZ (2021) i. m. 7–9.

³ Jahn ASSMANN: *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrában*. Budapest, Atlantisz Könyvkiadó, 2004. 15–16.

⁴ Hans Joachim GEHRKE: Myth, History and Collective Identity: Uses of the Past in Ancient Greece and Beyond In: Nino LURAGHI: *The Historian's Craft in the Age of Herodotus*. Oxford, Oxford University Press, 2001. 286–313.

műveletnek köszönhetően 407 személyt vettek őrizetbe és 147.050 kulturális tárgyat sikerült visszaszerezni. Ezek az adatok azonban elfednek egy nagyobb problémát: számos eset észrevétlen marad, a kulturális javak tiltott kereskedelmének valós mértéke valószínűleg sokkal nagyobb. Továbbá még nagyobb a tiltott kereskedelemnek való kitettsége azon országok javainak, amelyek válságövezetbe tartoznak.⁵

A kulturális javak védelme érdekében az Európai Unió célja a bűnözés visszaszorításának kezeléséről szóló stratégia megalkotása, hogy hatékonyabbá tegye a bűnözéssel szembeni fellépést. A javak a tiltott kereskedelem során gyakran lopás, csalás, fosztogatás és hamisítás áldozatai lesznek. Az Európai Bizottság a kulturális javak tiltott kereskedelmének és azokhoz fűződő bűncselekmények megakadályozását célzó küzdelmének lépéseit a 2022-es tervezetében dolgozta ki. A tervezet célja többek között a nemzetközi együttműködés fokozása, amely felszólítja az uniós és unión kívüli tagállamokat egy globális védelmi rendszer megvalósítására. A Bizottság szorgalmazza a háborús konfliktusok miatt szükségessé vált intézkedéseket, reflektál az ukrán és a közel-keleti helyzetre. A Bizottság céljai között szerepel a bűnüldöző és az igazságszolgáltatási szervek hatékonyságának növelése, az ügyek kezelésére irányuló intézkedések fejlesztése, annak érdekében, hogy a tiltott kereskedelemmel kapcsolatos híradás az egységes adatgyűjtési módszerrel minél pontosabb adatokkal szolgáljon.⁶

A dolgozat első része a kulturális javak fogalmának elemzésével foglalkozik; megvizsgálja a fogalmi meghatározásokat a nemzetközi egyezményekben, az európai uniós jogban és a hazai jogforrásokban.

A kulturális javak az irántuk való keresletnek köszönhetően gyakran határokon átvitelő utat járnak be. E javakra, mint a nemzetközi kereskedelem különös szereplőire a jogellenes eltulajdonítás nagy veszélyt jelent. A második rész a nemzetközi magánjogi szabályozással foglalkozik. A kutatás a kollíziós jog felhívását, *lex rei sitae* és a *lex originis* elvének alkalmazásának kihívásait a hazai és külföldi eljárások esetivel mutatja be. A dolgozat összehasonlító módszerrel vizsgálja a belga modell, a szerb tervezet és a nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény (továbbiakban: Kódex, Nmjtvt.) szabályozását. A hazai jogforrásokra és jogi megoldásokra az elemzés során különös figyelem irányul. A kutatás

⁵ A bizottság közleménye az európai parlamentek, a tanácsnak, az európai gazdasági és szociális bizottságnak és a régiók bizottságának a kulturális javak tiltott kereskedelme elleni uniós cselekvési tervről (COM/2022/800) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022DC0800>

⁶ A bizottság közleménye az európai parlamentek, a tanácsnak, az európai gazdasági és szociális bizottságnak és a régiók bizottságának a kulturális javak tiltott kereskedelme elleni uniós cselekvési tervről (COM/2022/800)

célja, hogy rávilágítson a kulturális javak fogalmi tisztázásának jelentőségére és a javakkal foglalkozó kollíziós szabályozás kritikájának és fejlesztésének fontosságára.

A dolgozat nemzetközi magánjogi tárgyából fakadóan csak a kellően szükséges mértékben foglalkozik a polgári jogi jogintézményekkel. A minősítési kérdésekre vonatkozóan a vizsgálódás fő szempontja, hogy a különböző jogi fogalmakat a jogrendszerek mennyiben értékelik eltérően. A középpontban nem a polgári jogi kategóriák, hanem a nemzetközi magánjogi szabályok elemzése áll.

1. A kulturális javak fogalmi elemzése

A kulturális javakra komplex szabályozás vonatkozik. A javakkal a belső jog, az átruházásuk, határokon átnyúló kereskedelmük következtében a nemzetközi egyezmények és az uniós jogforrások foglalkoznak. Mind a nemzetközi eredetű, mind a hazai jogforrások maguk határozzák meg a kulturális javak értelmezését. A kulturális javak, ahogy Szabó fogalmaz összetett, de önálló fogalom.⁷

1.1. A kulturális javak fogalma a nemzetközi egyezményekben

Az elsődlegesen alkalmazandó jogforrások közül, a nemzetközi egyezmények körében az 1970. évi UNESCO-egyezmény azért tekinthető mérföldkőnek, mert elsőként foglalkozik átfogóan a kulturális javak védelmével.⁸ Az egyezmény 1. Cikke meghatározza a kulturális javak fogalmát, amelyeknek az olyan tárgyak tekintendők, amelyeket az egyes Államok egyházi vagy világi okokból, kifejezetten úgy jelölnek meg, hogy azok régészeti, őstörténeti, történeti, irodalmi, művészeti vagy tudományos szempontból fontosak, ha az 1. Cikkben felsorolt kategóriák valamelyikébe tartoznak.

A kulturális javak jogtalan behozatalának, kivitelének, jogtalan átruházásának megakadályozását és megelőzését szolgáló eszközökről szóló UNESCO-egyezmény az 1995-ben aláírt a lopott vagy jogellenesen külföldre vitt kulturális javak nemzetközi visszaadásáról

⁷ SZABÓ Sarolta: A kulturális javak és a jogellenesen elvett dolgok. In: VÉKÁS Lajos – NEMESSÁNYI Zoltán – OSZTOVITS András (szerk.): *A nemzetközi magánjogról szóló törvény kommentárja*. Budapest, HVG Orac, 2020. 290–300.

⁸ UNESCO Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property. Paris, 1970. Kihirdette: 1979. évi 2. törvényerejű rendelet a kulturális javak jogtalan behozatalának, kivitelének és tulajdona jogtalan átruházásának megakadályozását és megelőzését szolgáló eszközökről szóló, az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetének Közgyűlése által Párizsban az 1970. évi november hó 14. napján elfogadott Egyezmény kihirdetéséről

szóló UNIDROIT Egyezmény alapjává vált.⁹ Az UNIDROIT Egyezmény magánjogi szabályokat tartalmaz az kulturális javak jogellenes kereskedelméről. Az utóbbi egyezmény 2. Cikkében a kulturális javakat a következőképp határozza meg: egyházi vagy világi okokból régészeti, őstörténeti, történeti, irodalmi, művészeti vagy tudományos szempontból fontos tárgyak. A kulturális javak területén az európai uniós szabályozás három témában jelenik meg: az unió határán kifelé irányuló műtárgyforgalom ellenőrzésére (jogellenes kivitel), a tagállamok területéről jogellenesen kivitt kulturális javak visszajuttatására (visszaszolgáltatás), valamint a harmadik államokból jogellenesen kivitt kulturális javaknak az unió területére való behozatalára (jogellenes behozatal).¹⁰ Magyarországon a vonatkozó uniós feladatok ellátására kijelölt szerv a Miniszterelnökség Örökségvédelmi Hatósági Főosztály Műtárgyfelügyeleti Hatósági Osztály.¹¹

Az UNESCO-egyezményben meghatározott jogellenes kivitel fogalmának alkalmazásával kapcsolatos kérdésekre a 'krími kincsek' ügye mutat rá. 2014-ben a 'krími kincseket' négy krími múzeum kiállítási céllal az Allard Pierson Régészeti Múzeumnak (Amszterdam) adta. Miután Oroszország megszállta Krímet, Oroszország Ukrajnával szemben magának követelte a műkincsek tulajdonjogát a holland múzeumtól. Felmerült a kérdés, hogy kinek kell visszaszolgáltatni a kincseket, a krími múzeumoknak, amelyek orosz fennhatóság alatt állnak, vagy Ukrajnának, amely, mint állami tulajdonnak tekintette a kincseket. A 'krími kincsek' ügye a jogellenes kivitel fogalmi tisztázatlanságára is felhívta a figyelmet. A kérdés, hogy magába foglalja-e a jogellenes kivitel fogalma azt az esetet, amikor a védett kulturális javakat jogszerűen exportálják (ideiglenes kiviteli engedély alapján), de nem adják vissza az engedélyt kiállító országnak a törvényben meghatározott időtartam lejárta előtt. Az 1970. évi UNESCO-egyezmény nem ad választ a kérdésre, azonban az UNESCO-egyezmény 2015. évi működési iránymutatásai alapján az illegális kivitel definíciója, a vissza nem szolgáltatást is magába foglalja, azaz az 1970-es UNESCO-egyezmény tág értelmezését írja elő. Hollandia Legfelsőbb Bírósága akként döntött, hogy a 'krími kincseket' ideiglenesen a kijevi Ukrán Nemzeti Történeti Múzeumban helyezték letétbe. A döntését a féltelen alkalmazást igénylő törvényre és rendeletekre alapozta, azaz az ukrán múzeumi törvényre és az ukrán 292. és az 1147. számú rendeletekre, amelyek a 'krími kincseket', mint ukrán közérdek védik.¹²

⁹ Beiktatta: 2001. évi XXVIII. törvény a lopott vagy jogellenesen külföldre vitt kulturális javak nemzetközi visszaadásáról szóló, Rómában, 1995. év június hó 24. napján aláírt UNIDROIT Egyezmény kihirdetéséről.

¹⁰ SZABÓ (2020) i. m. 292.

¹¹ Hatósági Ügyintézés <https://oroksegvedelem.kormany.hu/elerhetosegek-ohf-2>

¹² Lars van VLIET – Jeroen van der WEIDE: The Crimean treasures. *IPRax*, Vol. 113., No. 2. (2024) https://www.researchgate.net/publication/379697533_The_Crimean_treasures

1.2. A kulturális javak fogalma az európai uniós jogban

A külső eredetű, uniós jogforrások közül Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (a továbbiakban: EUMSZ) 36. cikke – utalva a korábbi cikkekre – ekként rendelkezik: „A 34. és a 35. cikk rendelkezései nem zárják ki a behozatalra, a kivitelre vagy a tranzitárakra vonatkozó olyan tilalmakat vagy korlátozásokat, amelyeket a közerkölcs, a közrend, a közbiztonság, az emberek, az állatok és növények egészségének és életének védelme, a művészi, történelmi vagy régészeti értéket képviselő nemzeti kincsek védelme vagy az ipari és kereskedelmi tulajdon védelme indokol. Ezek a tilalmak és korlátozások azonban nem lehetnek önkényes megkülönböztetés vagy a tagállamok közötti kereskedelem rejtett korlátozásának eszközei.”¹³ Az EUMSZ áruként tekint a kulturális javakra, amelyek mellett nem vonja kétségbe a védelmükhöz fűződő közérdek jelentőségét. Az önkényes megkülönböztetés és a tagállamokra vonatkozó rejtett kereskedelem tilalmára vonatkozó értelmezés szerint a korlátozást a lehető legszűkebben kell értelmezni.¹⁴ A ’nemzeti kincsek’ fogalmát a cikk nem fejt ki, (tisztázása a jövőben az EUB-tól várható) ezzel a technikai megoldással tehát azt fejezi ki, hogy elismeri a tagállamok hatáskörét, hogy „a művészeti, történelmi vagy régészeti értéket képviselő nemzeti kincsek”, vagyis a nemzeti kulturális örökség részét képező kulturális javak védelmét önálló nemzeti jogszabályokon keresztül valósítsa meg.”¹⁵ Az Európai Bizottság 2013-as javaslatában az EUMSZ 36. cikkével összhangban a ’nemzeti kincs’ fogalmának részletesebb meghatározását a tagállamokra bízta.¹⁶ A tagállamok területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról szóló 93/7/EGK irányelv a nemzeti kincsek védelmét szolgálja, különösen a belső határok eltörlésével járó intézkedések miatt.¹⁷ Az irányelvnek a célja, hogy meghatározza mely elemek minősülhetnek kulturális tárgynak a visszaszolgáltatási eljárás során. A kulturális tárgyak beazonosítására kategóriákat sorol fel függelékében (pl.: 100 évesnél régebbi könyvek egyes darabjai vagy gyűjteménye, 200 évesnél régebbi nyomtatott

¹³ Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata, HL C 326, 2012.10.26., 36.cikk

¹⁴ SZABÓ (2020) i. m. 291.

¹⁵ BUZINKAY Péter: Műtárgyvédelem és az Európai Unió. A kulturális javak védelme és Magyarország uniós csatlakozása. 31.

https://oroksegvedelem.kormany.hu/download/3/09/22000/mutargyvedelem_es_az_europai_unio_a_kulturalis_javak_vedelme_es_magyarorszag_unios_csatlakozasa.pdf

¹⁶ Javaslat az Európai Parlament és a Tanács irányelve a tagállam területéről jogellenesen kiszállított kulturális javak visszaszolgáltatásáról (átdolgozás). (COM/2013/0311)

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52013PC0311>, 1. pont

¹⁷ 93/7/EGK irányelv a tagállamok területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról, HL L 074, 1993.03.27., 74–79. o.

térképek, 75 évesnél régebbi közlekedési eszközök), de ez az irányelv sem foglalkozik az EUMSZ 36. cikkében szereplő 'nemzeti kincs' pontos megfogalmazásával. Az irányelv alapján azon tárgyak lehetnek kulturális tárgyak, amelyeket – akár a tagállam területéről történő jogellenes kiszállítás előtt, akár azt követően nemzeti jogszabály, vagy a Szerződés 36. cikkének értelmében folytatott közigazgatási eljárás – a művészeti, történelmi, vagy archeológiai értékkel bíró nemzeti kincsek közé sorol, és amelyek a függelékben felsorolt kategóriák valamelyikébe tartoznak, vagy egyik ilyen kategóriába sem sorolható, de szerves részét képezi a múzeumok, archívumok leltári anyagainak, illetve a könyvtárak védett állományában felsorolt közgyűjteményi anyagoknak.¹⁸ Az 93/7/EGK irányelvet megreformáló intézkedések A tagállamok területéről jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszolgáltatásáról szóló 2014/60/EU irányelvben szerepelnek, amely megszünteti a függelékben lévő kategóriákat és megújítja a kulturális tárgy fogalmát: "olyan tárgy, amelyet valamely tagállam a területéről történő jogellenes kivitel előtt vagy azt követően nemzeti jogszabályok vagy közigazgatási eljárások alapján az EUMSZ 36. cikke értelmében vett művészi, történelmi vagy régészeti értéket képviselő nemzeti kincsnek minősít vagy annak nyilvánít."¹⁹

1.3. A kulturális javak fogalma hazai jogforrásokban

Az uniós jog irányelvei utaló szabályokat adnak a kulturális javakra vonatkozóan, mely irányelveket Magyarországon törvény hirdeti ki. A jogharmonizáció megvalósulása érdekében a 93/7/EGK irányelvet hazánkban, a jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszolgáltatásáról szóló 2001. évi LXXX. törvény hirdeti ki. A kulturális javak közé a hazai jogforrás alapján azok a javak sorolhatóak, amelyeket a tagállam területéről történő jogellenes kivitel előtt vagy azt követően nemzeti jogszabály vagy közigazgatási eljárás keretében hozott hatósági határozat az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 36. cikke szerinti művészi, történelmi vagy régészeti értéket képviselő nemzeti kincsek közé sorol.²⁰

A kulturális javak védelme érdekében hozott hazai jogforrások közül a kölcsönzött kulturális javak kiemelkedő védelméről szóló 2012. évi XCV. törvény különös jelentőséggel bír, amely a 2001. évi LXIV. törvény (a továbbiakban: Kötv.) 7. § 10. pontjában szereplő,

¹⁸ 93/7/EGK irányelv a tagállamok területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról, HL L 074, 1993.03.27., 74–79. o.

¹⁹ 2014/60/EU irányelv a tagállamok területéről jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszolgáltatásáról és az 1024/2012/EU rendelet módosításáról, HL L 159, 2014.5.28., 1–10. o.

²⁰ Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata, HL C 326, 2012.10.26., 36.cikk

Buzinkay alapján igen szűkszavúan meghatározott javak fogalmát veszi át,²¹ így kulturális javaknak minősülnek az élettelen és élő természet keletkezésének, fejlődésének, az emberiség, a magyar nemzet, Magyarország történelmének kiemelkedő és jellemző tárgyi, képi, hangrögzített, írásos emlékei és egyéb bizonyítékai – az ingatlanok kivételével –, valamint a művészeti alkotások.²² Kiemelt jelentőségük abban is megnyilvánul, hogy az eljárás során súlyosbító körülménynek számít, ha az elkövetés tárgya a kulturális javak közé tartozik.²³ A definíció értelmében kizárólag ingó dolgok részesülnek védelemben.

A hazai jogforrások körében tárgyalt fogalmak összhangja megvalósul az EUMSZ 36. cikkében említett 'nemzeti kincsek' definíciójával, amely a külső és belső jogharmonizáció stabilitását segíti. A kulturális javak visszakövetelésének kérdéskörével a hazai jogforrások közül a nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény foglalkozik behatóan. A Kódex a kulturális javak védelmére új kollíziós normát vezet be (a témáról bővebben ld. 5. fejezet), azonban a Kódex sem ad definíciót arra, hogy mit tekinthetünk a kulturális javak körébe tartozó dolognak.

A jogalkalmazás során nem mindig problémamentes az ingó és ingatlan dolgok meghatározása, amely azt bizonyítja, hogy a kulturális javak esetében a közigazgatási jogon kívül szükséges lenne egy egységes dologi jogi fogalom meghatározása. A következő jogeset rávilágít arra a dilemmára, hogy mennyiben más sorsa jutott volna az adott, kulturális jószágnak minősülő ingó dolog, ha a nehezen feloldható fogalom eltérő értelmezése esetében ingatlan dolognak minősült volna.

A Magyar Állami Operaház két falfestményének ingó vagy ingatlan dologgá nyilvánításáról szóló ügy került a Fővárosi Törvényszék elé. A tényállás szerint a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Műtárgyfelügyeleti Irodája (továbbiakban: alperes) által védetté nyilvánított falfestmények tulajdonosa vitatta a kulturális javakra vonatkozó, az alperes által meghatározott és szorgalmazott intézkedések megtételét. A felperes amellet foglalt állást, hogy a képekre nem vonatkozik különleges védelem, mert nem tekinthetők ingó dolgoknak. Állítása szerint a képek, mint alkotórészek osztyák a Magyar Állami Operaház építményének sorsát. Az alperes ellenkérelmében kifejtette, hogy álláspontja szerint a képek a kulturális javak közé sorolhatóak, így azok sorsára a Kötv. 7. § 10. pontja irányadó, továbbá kifejtette, hogy a falfestmények mozgathatóak, nem minősülnek az épület alkotórészeinek, így a képeket indokolt a kulturális javakra vonatkozó védelemben részesíteni. A bíróság a felperes keresetét

²¹ BUZINKAY i. m. 1–5.

²² A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény 7. § 10. pont

²³ BUZINKAY i. m. 1–5.

elutasította. Indokolásában előadta, hogy a képeket a Kötv. 7. § 10. pontja alapján, mint kulturális javakat különös védelemben kell részesíteni. A tényállás bizonyítja a kulturális javak rendszerének törekenységét, és rávilágít arra a kérdésre, hogy mennyiben változik meg a dolog sorsa, ha ingatlannak vagy ingónak minősítik.²⁴

1.4. A jogforrások egymáshoz való viszonya és a nemzeti jogrendszerek eltéréseinek problematikája

A 2023 májusi, újabb UNESCO-egyezmény a szellemi kulturális javak védelméről jogellenes behozatalának, kivitelének és tulajdonjogának átruházásának tilalmáról és megakadályozásáról szól. Az 1970. évi UNESCO-egyezmény részes államainak hetedik találkozója 2023 májusában került sor Párizsban.²⁵

A határokon átnyúló követelésekre vonatkozó fragmentált szabályok problematikáját az Európai Parlament megbízásából született tanulmány mutatja be.²⁶ A tanulmány a jogi szabályozás vakfoltjaira hívja fel a figyelmet, amelyek kiküszöbölésére és áthidalására ajánlásokat fogalmaz meg. A probléma forrása, hogy a vitarendezés nemzeti szinten zajlik; ezáltal előfordul, hogy a tulajdonjog iránti igényérvényesítés eltérő kimenetelű, azaz a nemzeti bíróságok ítéletei különböző eredményre vezetnek. A friss UNESCO-egyezmény is törekszik a szabályozás nemzetközi szintű harmonizációjára, amelyek azonban csak akkor érik el céljukat, ha azokat minél több tagállam elfogadja és végrehajtja. A jogellenesen eltulajdonított kulturális javakkal kapcsolatos másik probléma, hogy nem pontosak a rájuk vonatkozó szabályozások fogalmi meghatározásai. Ezek alapján az uniós tanulmány ajánlásokat fogalmaz meg, amelyek összhangban állnak az Európai Bizottság 2022-es, a kulturális javak tiltott kereskedelme elleni cselekvési tervvel.²⁷

Az uniós tanulmány ajánlást tesz a kulturális javak kereskedelméhez kapcsolódóan egy kötelező átvilágítási rendszer előírásaira. Az uniós import és exportszabályozásokkal kapcsolatban a 2019/880 rendelet a kulturális javaknak az Európai Unió vámterületéről történő kivitele során alkalmazott egységes kiviteli ellenőrzési szabályozás megvalósulását

²⁴ A Fővárosi Törvényszék K.34206/2009/12. számú határozata

²⁵ C70/23/7.MSP/Resolutions. Meeting of States Parties to the Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property, 7th, Paris, 2023

²⁶ Evelien CAMPFENS: *Cross-border claims to looted art*. European Parliament, Directorate-General for Internal Policies of the Union, 2023. 8. o.
<https://data.europa.eu/doi/10.2861/383937>

²⁷ A bizottság közleménye az európai parlamentek, a tanácsnak, az európai gazdasági és szociális bizottságnak és a régiók bizottságának a kulturális javak tiltott kereskedelme elleni uniós cselekvési tervről (COM/2022/800)

szorgalmazza. A bűnmegelőzés egyik eszköze a származáskutatás. A tanulmány szorgalmazza, hogy a kulturális javakra vonatkozóan csak olyan ügyletek valósulhassanak meg, amelyek megfelelnek a származáskutatás minimumkövetelményeinek és ettől tennék függővé a velük történő kereskedelmet. Gyakran a kulturális javak az eredetükre vonatkozó dokumentáció nélkül kerülnek a nemzetközi kereskedelem körforgásába. Nem létezik egy olyan nyilvántartás, amely meghatározná a 'jogszerű' vagy 'jogellenes' eredetű kulturális javakat, ami ösztönzőleg hat a visszaélésekre, ezért fontos egy pragmatikus megoldás kidolgozása és alkalmazása.²⁸ A javak mozgásának nyomon követhetősége egy egységes, a behozatali és kiviteli mozgásokat számontartó, elektronikus nyilvántartási rendszert követel meg, amely nem csak a nyomon követhetőségük miatt elengedhetetlen, hanem a visszaszolgáltatás szempontjából is szükséges.²⁹

A tanulmány és a tervezet külön pontban tárgyalja a bűnüldöző és az igazságszolgáltatási szervek fejlesztésének szükségességét. A szervek nyilvántartási rendszerét indokolt egy egységes, kulturális javakkal kapcsolatos bűncselekményekre vonatkozó kategorizálási rendszerrel kiegészíteni. A szabályok megismerése és betartása érdekében a tagállamok támogatják a kulturális örökség védelmével kapcsolatos tudatosságnövelő oktatási programok megvalósulását.

Összefoglalva, olyan uniós szintű összefogásra van szükség, amely segítségével sikeresen át lehet térni a 'szürke zónákkal' rendelkező piacról egy átlátható és legálisan működő műtárgypiacra.³⁰

2. A kulturális javak védelme a nemzetközi magánjogi szabályok által

Egy harmonikus, egységes és univerzális szabályozás alkalmas lenne a következőkben tárgyalt feszültségek feloldására, azonban a tagállamok által bevezetett kollíziós szabályozási rendszer az egyéni törekvések megvalósulását szolgálja. Az egyes tagállamok a felek igényeit a kollíziós norma alapján döntenek el, így a tulajdoni igény tisztázására alkalmazandó jog: vagy a lopott dolog származási országa vagy az igényérvényesítés pillanatában a dolog fekvése helye szerinti állam joga, vagy egy másik állam joga. A kulturális javak sorsa a tagállamok kollíziós jogán nyugszik, amely eltérő megoldást ad a jogviták rendezésekor és amely a jogbiztonságot

²⁸ CAMPFENS (2023a) i. m. 16.

²⁹ A bizottság közleménye az európai parlamentek, a tanácsnak, az európai gazdasági és szociális bizottságnak és a régiók bizottságának a kulturális javak tiltott kereskedelme elleni uniós cselekvési tervről (COM/2022/800)

³⁰ CAMPFENS (2023a) i. m. 10.

aláássa. A különböző államok kollíziós normáinak diszharmonizációja megakadályozza a kulturális javakra vonatkozó egységes szabályozást, és tovább feszíti az eredeti tulajdonos és a jóhiszemű birtokos közötti vitarendezés problematikáját.³¹

2.1. *Lex rei sitae* versus *lex originis*

Általános kapcsoló elvként a *lex rei sitae* alkalmazandó a jogviták feloldására, azonban a dolog fekvésének helye szerinti jog alkalmazása gyakran ellentmondáshoz vezethet.³² A lopott kulturális javak gyakran az alábbi problematikus körforgásba kerülnek: a dolgot 'A' országban ellopják, majd az illegális kereskedelmi forgatagba kerül, útja során átlépi az adott ország határát, 'B' országban megvásárolja egy jóhiszemű vevő, majd 'C' országban egy újabb jóhiszemű vevő. Végül az eredeti tulajdonos tulajdoni igényével fellép azzal a jóhiszemű vevővel szemben, aki az igényérvényesítés pillanatában birtokolja a dolgot. Az egyes államok szabályozásai a tulajdoni helyzet rendezésére eltérő választ adnak, az eredeti tulajdonos és a jóhiszemű vevő eltérően élveznek védelmet. A *common law* jogcsaládjába tartozó Anglia és USA joga az eredeti tulajdonos pozícióját védi, míg a római-germán jogcsaládba tartozó államok főleg a jóhiszemű birtokost óvják, szemben az eredeti tulajdonossal. Eklatáns például az olasz Codice civile szolgál, amely alapján bizonyos feltételek mellett (elegendő a tulajdon átruházásához szükséges jogcím, pl.: adásvétel vagy ajándékozás) biztosítja a jóhiszemű szerzőnek a lopott dologon való tulajdonszerzést. Az ellentmondásokat egy egységes nemzetközi szabályozás kiküszöbölhetné, melyet megkísérelt az 1995-ös UNIDROIT Egyezmény, de egyes tagállamok tartózkodása miatt nem jutott érvényre. Az egyezmény kimondja, hogy a lopott kulturális értékű tárgy birtokosa köteles azt visszaadni és amennyiben a lopott kulturális értékű tárgy birtokosa nem bírt tudomással a tárgy lopott voltáról és gondosan járt el, valamint azt bizonyítani tudja, kárpótlásra jogosult.³³

A *lex rei sitae* elvét bíráló álláspontok

A *lex rei sitae* kapcsolóelv a tulajdonjogi igényeket a 'jogi hatást kiváltó tény létrejötte' időpontjában szabályozza. Ennek következtében annak az országnak a joga, amely az

³¹SZABADOS Tamás: Járt utat el ne hagyj? A lopott dolgok és a jogellenesen kivitt kulturális javak kollízós szabályozása a nemzetközi magánjogi törvényben. *Állam- és Jogtudomány*, 2024/1. 64–65.

<https://doi.org/10.51783/ajt.2024.1.03>

³² SZABÓ (2020) i. m. 292.

³³ SZABADOS i. m. 64–65.

exportkorlátozást kívánta biztosítani és ahol a dolog korábban fellelhető volt, nem alkalmazható. Az alkalmazandó jog esetén figyelemmel kell lenni a státútumváltás körülményeire. „Státútumváltásról akkor beszélünk, amikor az alkalmazandó jog egy jogviszony fennállása alatt valamilyen, a kapcsolás szempontjából releváns körülmény módosulása miatt megváltozik. Példának okáért az ember állampolgársága, szokásos tartózkodási helye, vagy a dolog fekvési helye megváltozik, és ennek következtében más lesz a jogviszonyra alkalmazandó jog. A nemzetközi magánjogi kodifikációk rendszerint tartalmazznak arra rendelkezést, hogy az alkalmazandó jog megváltozása mennyiben érinti a korábbi státútum alatt érvényesen létrejött jogviszonyokat, illetve joghatásokat.”³⁴ A *lex rei sitae* kapcsolóelv a területiális elvet erősíti és alkalmazása azzal az előnnyel jár, hogy elegendő azt vizsgálni, hogy a dolog az ügylet megkötésének időpontjában hol fekszik, és nem szükséges a korábbi fekvés helyét vagy fekvés helyeit figyelembe venni.

Azonban a *lex rei sitae* alkalmazása ellentmondáshoz vezethet, melynek eredője, hogy az ingók tulajdonszerzésére vonatkozó szabályokat a tagállamok eltérően határozzák meg, mint ahogy azt is, és amely szintén dilemmához vezet, hogy a dolog ingónak vagy ingatlannak minősül. A fentebb részletezett Magyar Állami Operaház falfestményeinek minősítése erre a speciális helyzetre világít rá.³⁵

A *lex rei sitae* elvet számos kritika érte, mert visszaélésekre ad lehetőséget. A dolog helyváltozása következtében olyan állam joga érvényesül, amely alapján a *bona fidei* tulajdonos élvez védelmet, szemben azon állam jogával, amely a kulturális tárgy exportkorlátozását szorgalmazza. Szabó alapján a kulturális javak az alábbi jogellenes kereskedelem esetei révén kerülhetnek jóhiszemű vevőhöz: a dolog tulajdonosa úgy adja el a kulturális jószágot a jóhiszemű vevőnek, hogy nem tartja be az exportra vonatkozó szabályokat vagy a jóhiszemű vevő az eredeti tulajdonostól ellopott árut vásárol.³⁶ A *lex rei sitae* ebben az esetben elnyomja az exportkorlátozó állam jogát és felerősíti a jogellenes kereskedelmet, nem biztosít megfelelő védelmet a kulturális jószág kereskedelme esetén. A *lex rei sitae* elvéből fakadó kihasználásra irányuló helyzetet az alábbi csalárd kapcsolással kapcsolatos Winkworth v. Christie Manson and Woods ügy példázza. Az Egyesült Királyságból ellopott dolgot, nevezetesen egy japán *netsuke* gyűjteményt azért helyeztek Olaszországba, mert a *lex rei sitae*, azaz az olasz jog a

³⁴ SZABÓ Sarolta: Az új nemzetközi magánjogi törvény egyes általános részi kérdéseiről. *Jogtudományi Közlöny*, 2018/11, 11.

<https://szakcikkadatbazis.hu/doc/4264373>

³⁵ CSEHI Zoltán: A dologi jog új kollíziós szabályai. *Jogtudományi Közlöny*, 2019/1. 7–8.

<https://szakcikkadatbazis.hu/doc/2890596>

³⁶ SZABÓ (2020) i. m. 292.

jóhiszemű vevőnek ítélte oda a kulturális javakat, szemben a *lex originis* elve alapján felhívott angol joggal.³⁷ A bizánci mozaikok ügye további példaként szemlélteti a jogellenesen elvitt kulturális javak adásvételét. Az amerikai bíróság 1989-ben hozott ítéletet a ciprusi ortodox egyház és Goldberg közötti vitában a bizánci mozaikok tulajdonjogának tárgyában. A mozaikok a ciprusi Panagia Kanakariai templom falait díszítették. 1974-ben Ciprus török uralom alá került, majd a török megszállók eltávolították a képeket és egy amerikai műgyűjtőnek Goldberg-nek adták el a ciprusi egyház hozzájárulása nélkül. A bíróság végül a felperesnek ítélte a műkincseket. A műtárgyhoz való szorosabb kapcsolódásra való tekintettel (az 530-ban készült mozaikok a Ciprus vallási és kulturális örökségei közé tartoznak) nem a fekvés helye szerinti ország jogát, azaz Svájcét (ahol a képek csak 4 napot töltöttek), hanem Indiana jogát hívta fel, melynek értelmében a lopott dolgon nem lehet tulajdont szerezni és a mozaikok tulajdonosa a ciprusi egyház.³⁸

A *lex rei sitae* mellett szükségéggé vált a *lex originis* beemelése, de egymagában a *lex originis* sem jelent megoldást a dilemma feloldására. A *lex rei sitae* elvének problémái a *lex originis* esetében már nem merülnek fel, de az utóbbi jog kizárólagos alkalmazásának a hatékonysága megkérdőjelezhető. A *lex originis* elv alkalmazásának beemelésére a belga nemzetközi magánjogi törvény³⁹ 90. cikke és a szerb törvénytervezet⁴⁰ 132. cikke mutat példát.⁴¹

A *lex originis* mellett Symeon Symeonides azzal érvelt, hogy sokkal kiszámíthatóbb az elv alkalmazása, melynek átláthatósága miatt csökkenti a kulturális javakkal folytatott tiltott kereskedelmet.⁴² A *lex originis* alkalmazásának bevezetését bázeli határozat (1991-ben született meg az Institute of International Law) a szorgalmazta.⁴³ A határozat a műalkotás védelmére a *lex originis* szerint a legszorosabb kapcsolatot biztosító állam jogát szorgalmazza, amely helyzetben az eredeti tulajdonos védelmét szorgalmazza. Az 1., 2. és 3. cikke szerint olyan ingó dolgokat von a szabályozási körébe, melyek a származási országot a hatályban lévő kiviteli szabályok megsértésével hagyták el, amely javak az eredeti tulajdonostól vagy

³⁷ Winkworth v. Christie, Manson & Woods Ltd. ügy ([1980] 1 All ER 1121), hivatkozza: SZABÓ (2020) i. m. 293.

³⁸ Autocephalous Greek-Orthodox Church v. Goldberg and Feldman Fine Arts, Inc., 917 F.2d 278, 285 (7th Cir. 1990) hivatkozza: VADÁSZ (2021) i. m. 47–48.

³⁹ The Code of Private International Law, 2004.

⁴⁰ Draft of the New Private International Law Act of the Republic of Serbia

⁴¹ SZABÓ (2020) i. m. 294.

⁴² Derek FINCHAM: How Adopting the Lex Originis Rule Can Impede the Flow of Illicit Cultural Property. *The Columbia Journal of Law & the Arts*, Vol. 32. (2008/2009) 148.
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1287365

⁴³ Session of Basel - 1991 The International Sale of Works of Art from the Angle of the Protection of the Cultural Heritage

birtokostól lopott vagy más módon elvett javak. A műalkotás, azaz a *work of art* fogalmát az 1. cikk 1. a) pontjában fejt ki, amely szerint „[a] műalkotás olyan dolog, amelyet egy ország regisztráció, minősítés, vagy bármely más nemzetközileg elfogadott módszer alapján kulturális örökségéhez tartozóként azonosít.”⁴⁴ A származási ország joga az irányadó, a 2. cikk alapján: „Egy állam kulturális örökségéhez tartozó műalkotás tulajdonjogának átruházására irányadó jog az adott állam joga.”⁴⁵

***Lex originis* elvét érintő kritikák**

Az elv alkalmazása során általában az eredeti tulajdonos védelme élvez elsőbbséget, szemben a *lex rei sitae* elvvel. A *lex originis* alkalmazása esetén az jelent kihívást, hogy nehezen lehet megállapítani, hogy a javak mely 'nemzetiséggel' kerülnek a legszorosabb kapcsolatba, illetve lehetséges-e a kulturális javak származási országának megállapítása. Hiányzik az elvet pontosan behatóró fogalmi meghatározás. Jayme szerint a kulturális javak nemzeti hovatartozásuk meghatározásakor az alkotó állampolgársága, a tárgy földrajzi elhelyezkedése vagy vallási jelentése egy bizonyos csoport számára, továbbá az a körülmény, hogy az illető kulturális tárgy egy bizonyos kollekció része bír kiemelkedő jelentőséggel.⁴⁶

A *lex originis* elvének követése sem bizonyult problémamentesnek. Az 'elárvult tárgyak' helyzete esetében bizonytalan, hogy mely nemzet joga alkalmazó. Pl.: a Seuso-kincsek nemzeti hovatartozásának megállapítása azért nehézkes, mert Magyarország, Horvátország és Libanon is kulturális tulajdonának tekintette, de egyik állam sem tudta igényét egyértelműen bizonyítani.⁴⁷ Mindkét elv alkalmazása esetében előnyök és hátrányok is megállapíthatók.

Az 1979. évi 13. törvényerejű rendelet a nemzetközi magánjogról a kulturális javakkal kapcsolatos tulajdoni igényekre a dologi jogi igényekre vonatkozó általános kapcsolószabályt, tehát a *lex rei sitae* alkalmazását írta elő 21. §-ában. A 21. § szerint a dolog fekvésének helyén irányadó jogot kell alkalmazni – ha ez a törvényerejű rendelet másként nem rendelkezik – a tulajdonjogra és más dologi jogra, továbbá a zálogjogra és a birtokra. A dolog fekvése helyének irányadó jog annak az államnak a joga, amelynek területén a dolog a jogi hatást kiváltó tény létrejöttének időpontjában van. Az említett szabály annak az államnak a jogát jelöli meg, ahol

⁴⁴ Session of Basel - 1991 The International Sale of Works of Art from the Angle of the Protection of the Cultural Heritage, Article

⁴⁵ Session of Basel - 1991 The International Sale of Works of Art from the Angle of the Protection of the Cultural Heritage, Article

⁴⁶ SZABÓ (2020) 293.

⁴⁷ VADÁSZ Vanda: Értékek, érdekek és jogok viadala, avagy a kulturális javak visszaszolgáltatását célzó eljárások nemzetközi magánjogi sajátosságai. Doktori értekezés, 2021. 42–43.

a dolog a vitatott rendelkezés vagy ügylet időpontjában található volt. E norma alkalmazása azonban, ahogy fentebb kifejtésre került a jogellenes kereskedelmet erősíti. Az új Kódex változtatásokat vezet be *lex originis* elvének beépítésével, amiről lentebb részletesen értekezik a dolgozat.

2.2. A múmiát rejtő kínai, aranyozott Buddha-szobor: a *lex furti* elve

A tiltott kereskedelemre a magánjog joghatóságainak eltérő megoldásai miatt a jogi keretrendszer szétagoltsága ösztönzőleg hat, pl. a *lex rei sitae* elv a *forum shopping* jelenségnek ágyaz meg. A jogi szabályozás ellentmondását a következő jogesetek illusztrálják.⁴⁸

A Buddha szobor körüli jogvita 2015-ben került a nemzetközi figyelem középpontjába, amikor Yangcsun egyik lakosa felfigyelt a budapesti Természettudományi Múzeum egyik kiállításán bemutatott szoborra, nevezetesen Zhanggong-zushi Buddha mester mumifikált maradványait tartalmazó kiállítási darabra, ami Yangchun-ból, Puzhao templomból származott. A szobor Oscar van Overeem, holland műgyűjtő birtokába került, aki kiállítási célból adta át a szobrot az asseni múzeumnak, ami 2015 tavaszán került a Magyar Természettudományi Múzeumba, a Múmiavilág című kiállítás részeként. A kínai bíróság arra utasította a holland gyűjtőt, hogy szolgáltatssa vissza az jogellenesen eltulajdonított ezeréves, mumifikált Buddha szobrot.

A kínai Buddha szobor visszaszolgáltatása esetén a Brüsszel IA rendelet 4. cikke alapján az alperes lakóhelye szerinti tagállam joghatósága állapítható meg, amely jelen esetben Hollandia.⁴⁹ Az ügyben azonban a kínai bíróság rendelkezett joghatósággal, mert a kínai felperesek a kínai bíróság előtt indították az eljárást, ahol az alperes perbe bocsátkozott.⁵⁰

A kínai bíróság az ítéletet a kínai nemzetközi magánjogi törvény 37. cikke alapján hozta meg. A törvény 37. cikke szerint az ingóságokra vonatkozó tulajdonjogi vita esetén a felek megválaszthatják az alkalmazandó jogot, vagy ennek hiányában a *lex rei sitae* szerinti jog alkalmazandó. Mivel az ügyben a felek nem tudtak megegyezni az alkalmazandó jogról, a bíróság úgy döntött, hogy a szobor tulajdonjogára a jogi tény bekövetkezésének időpontjára tekintettel a *lex rei sitae* elv az irányadó. A kínai bíróság kijelentette, hogy a jogi tény bekövetkezésének időpontja egybeesik a szobor ellopásának időpontjával, így nem az az

⁴⁸ CAMPFENS (2023a) i. m. 22.

⁴⁹ 1215/2012/EU rendelet a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, HL L 351, 2012.12.20. 4. cikk

⁵⁰ Brüsszel IA 26.cikk

időpont irányadó, amikor Oscar van Overeem megvásárolta a szobrot Amszterdamban. A kínai nemzetközi magánjogi törvényben szereplő *lex rei sitae* elvének megoldása tulajdonképpen egybeesik az ellopott kulturális javak helyének jogával, azaz a *lex furti*-val.⁵¹ A kínai bíróság elutasította Oscar van Overeem igényét és a szobrot a yangcsuni lakosoknak ítélte.⁵²

A kínai Buddha szoborról szóló jogeset egy minősítési kérdést is magába foglal; vajon lehet-e egy múmia emberi maradványait kulturális jószágnak tekinteni? Érzékeny témának számít, hogy a jogeset tárgya a kulturális javak közé sorolható-e és lehet-e a vagyoni forgalom szereplője, hiszen a kulturális javak legális kereskedelme szinte minden országban engedélyezett. Az ügy eldöntéséhez fontos megvizsgálni az emberi maradványok jogi természetének kérdését, mivel Zhanggong-zushi szobra mumifikált emberi maradványt tartalmaz. A kínai bíróság a szobrot kulturális javai közé sorolta és vagyontárgyént kezelte azt. Kínában nincs kifejezetten a kulturális javakra vonatkozó joghatósági és alkalmazandó jogszabály, így végül a kínai bíróság az ingóságokra vonatkozó jogválasztási szabályokat alkalmazta a jogeset eldöntésekor. Annak érdekében, hogy kulturális javakat meg lehessen különböztetni más javaktól, vagy szűkebben az emberi maradványokat tartalmazó kulturális javakat más kulturális javaktól szükséges egy modern jogválasztási szabály bevezetése. Zhen Chen, a groningeni egyetem kutatója e tekintetben a belga nemzetközi magánjogi törvényt tekinti előfutárnak.⁵³

A holland jog szerint a Zhanggong-zushi szobor, amelyben mumifikált maradványok lelhetők fel, inkább tekinthető vagyontárgynak, és ennek eredményeként a szobor kereskedelmére, mint ingóság kereskedelmére tekint.⁵⁴ Amennyiben a múmia régészeti leletnek számít vagyontárgyként kezelhető.⁵⁵

A magyar jogban az ember halálával a személyisége is megszűnik. A holttest megsértése nem a személyiségi joghoz, hanem a kegyeleti jog keretébe tartozik. Bár birtokba vehető és birtokvédelemben részesülhet, nem képezi a vagyonyog tárgyát. A múmia viszont egy olyan

⁵¹ Zhen CHEN: Is a Mummy a Person or a Property: The Classification and Choice of Law of Cultural Objects in Private International Law. *The Chinese Journal of Comparative Law*. Vol. 10., No. 2. (2022) 278.

<https://doi.org/10.1093/cjcl/cxac006>

⁵² Zuozhen LIU: Will the God Win?: The Case of the Buddhist Mummy. *International Journal of Cultural Property*, Vol. 24., No. 2. (2017) 221 – 238.

<https://doi.org/10.1017/S094073911700008X>

⁵³ CHEN i. m. 290.

⁵⁴ LIU i. m. 221–238.

⁵⁵ Lars van VLIET: The Boundaries of Property Rights: Netherlands National Report 2006. *Electronic Journal of Comparative Law*, Vol. 11., No. 1. (2006) 3.
<https://www.researchgate.net/publication/265070287>

különleges kategória, amely személyhez kötöttségét elvesztette és mint a vagyoni forgalom tárgya elismert.⁵⁶

2.2. A náci éra alatt elvett műkincsek

Az eltulajdonított műtárgyak visszaszolgáltatását illetően a szabályozás nem egyértelmű. Arra a kérdésre vonatkozóan, hogy kinek az érdekei élveznek elsőbbséget a tulajdonjogi jogvitában – az eredeti tulajdonos vagy az új birtokos – a pozitív jogi keretrendszerben akadályok állnak fenn és országonként eltérő lehet a válasz. Tekintettel a széttagolt helyzetre, egyre népszerűbbé válnak a vitarendezés során a nem kötelező erejű etikai modellek, melyeknek az a célja, hogy áthidalja a magánjog hiányosságait. A modellt leginkább a gyarmati fosztogatás eseteire és a nácik által elrabolt javak restitúciós ügyek rendezésekor veszik igénybe a felek. Az alternatív vitarendezési javaslat a Washingtoni Nyilatkozat alapelvei között szerepel.⁵⁷ Az elmúlt évtizedek során számos egyezmény született, amelyek támogatják a kulturális tárgyaknak az emberi jogok megsértése során bekövetkezett elvesztett javak után járó kártérítést, pl. a náci fosztogatás, vagy az őslakosok kifosztása esetében. Létrejött a 'szennyezett műtárgyak' kategóriája, amely olyan szürke zónát jelent, amikor a műtárgyakkal addig nem lehet kereskedni, amíg nem tisztázódik a felek között, akár egyezség révén, hogy ki a tulajdonos.⁵⁸

Aktuálisan az ukrán helyzet készíti cselekvésre a jogalkotókat, azonban ma is rengeteg olyan vita vár rendezésre, amelyek a II. Világháborúban kisajátított javak visszaszolgáltatására irányulnak. A nácik hatalomra kerülésétől a háború alatt óriási veszély fenyegette a kulturális javakat, kifosztások, elkobzások áldozatai lettek, mely bűncselekmények főleg a zsidó közösség vagyona ellen irányultak. A náci hatalom bukása után egyre több olyan egyezmény és törekvés látott napvilágot, ami a károsultak kárpótlását szolgálja, melyek közül a legnagyobb jelentőséggel a Washingtoni Nyilatkozat és a Terezini Nyilatkozat.⁵⁹

Az Aratás című Camille Pissarro-kép tárgyáról szóló jogeset a következő problémára világít rá. Simon Bauer zsidó műgyűjtő unokája a festményre vonatkozó tulajdoni igénye érvényesítése iránt pert indított. A képet 1943-ban a Vichy-kormány elkobozta a családtól. A felperes egy amerikai házaspártól követelte annak visszaadását, akik 1995-ben a Christie's New

⁵⁶ MENYHÁRD Attila: *A dologi jog*. Osiris Kiadó, Budapest 2007. 55.

⁵⁷ Washington Conference Principles on Nazi-Confiscated Art, 1998

⁵⁸ CAMPFENS (2023a) i. m. 14.

⁵⁹ Terezin Declaration on Holocaust Era Assets and Related Issues, 2009

York-i árverésén vásároltak meg. A házaspár azzal érvelt, hogy nem az ő kötelességük kárpótolni a zsidó családokat, akiket a holokauszt idején fosztottak meg vagyonuktól.^{60,61}

A nemzeti és a nemzetközi szabályozás közötti disszonanciára a hopi indiánok maszkjáról szóló jogeset is rámutat. Az amerikai őslakosok tiltakozása ellenére a Drouot aukciósház elárverezte a hopi indián törzs kultikus maszkjait, a *katsinákat*. A hopi törvények szerint a maszkok nem képezhetik magántulajdon tárgyát és azokkal nem lehet kereskedni. Ezzel szemben a francia bíróság elutasította az őslakosok igényét, arra hivatkozva, hogy az aukciót a francia törvényekkel összhangban tartották meg és a francia tulajdonjogi szabályok szerint a hopik követelésének nincs jogalapja, mert a *katsinák* nem tekinthetők a hopik elidegeníthetetlen örökségének. A francia nemzeti magánjogi megközelítés azonban, nemcsak az őslakosok kulturális tárgyaikat védő jogával, hanem a nemzetközi örökségvédelmi elvekkel is ellentétes.^{62,63}

A vitatott esetek a feleket az alternatív vitarendezés eszközeinek igénybevételére ösztönzik. A jogi harmonizáció egyik vágyott kulcsmozzanata, ha a szabályozás egyértelműen meghatározná, hogy mi számít jogellenes származásnak és mi nem. A jogszerűen birtokolt, de jogellenes származású javak paradox helyzetének feloldásában a javak származására információkat tartalmazó adatbázis segíthet. A fokozott átvilágítási eljárások mellett, a megfelelő nyilvántartások bevezetése megelőzné, hogy a javak 'szennyezett' javakká váljanak. A megoldáshoz közelebb vezető eszközként az említett javak kereskedelmére vonatkozó előírások szolgálnának, amelyek megakadályoznák a nem megfelelően dokumentált műkincsek adásvételét.⁶⁴

60 Evelien CAMPFENS: Nazi-looted art: a note in favour of clear standards and neutral procedures . *Art Antiquity and Law*, Vol. 22., No. 4. (2017) 1–23.

https://www.researchgate.net/publication/323628648_Nazi_Looted_Art_A_Note_in_Favour_of_Clear_Standards_and_Neutral_Procedures

⁶¹ Cassirer v. Thyssen-Bornemisza Collection Foundation (2022) 596 U.S. 20–1566.

⁶² Emily HSU: Reparation as restitution: toward procedural rights for indigenous claims to moveable cultural property. *The George Washington International Law Review*, Vol. 52 (2021) 21.
<https://thegwilr.org/wp-content/uploads/JLE304.pdf>

⁶³ Association Survival International France v S.A.R.L. Néret-Minet Tessier Sarrou (2013) Tribunal de Grande Instance de Paris, No. RG 13/52,880 BF/No. 1

⁶⁴ CAMPFENS (2023a) i. m. 24–28.

2.3. Az orosz-ukrán háború és a nemzetközi magánjogi szabályozás hiányosságának veszélye

A jogi szabályozás vakfoltja aktuálisan az ukrán műkinckereskedelemben figyelhető meg. A jelenlegi ukrán helyzet rávilágít, hogy milyen veszélyek fenyegetik a kulturális örökséget a fegyveres konfliktusok idején és mik a feltételei a hatékony védelmüknek. Oroszország Ukrajna elleni fegyveres agressziója előtérbe helyezte a kulturális javak védelmének kérdését. A kulturális javak a kulturális identitás szimbólumainak számítanak, amelyek jelentéstartalmuk miatt egy fegyveres konfliktus kirobbanásakor központi szerepet töltenek be. Az Ukrajnából illegálisan kivitt tárgyak egy része minden bizonnyal Oroszország múzeumaiba kerültek vagy egy jóhiszemű vevő birtokába és esetlegesen már más állam területén lelhetők fel. Az alkalmazandó jog problémájának kérdése merül fel a kulturális javak védelmével kapcsolatos viták elbírálásakor. A mariupoli múzeumból pl. Arkhip Kuindzsi és Ivan Aivazovszkij eredeti művei, a harabeti múzeumból több mint 200 érem, a Herszon Regionális Művészeti Múzeumból pl. Ivan Aivazovszkij, Olekszij Szovkunenko és Mykola Pymonenko festményei váltak az illegális kereskedelem áldozataivá. További jogellenes eltulajdonítással kapcsolatos esetekről számolt be Ukrajna Kulturális és Stratégiai Kommunikációs Minisztériuma.⁶⁵

Az ukrán kulturális javakkal történő kereskedelmi ügyletek vizsgálatakor szintén felmerül a *lex rei sitae* alkalmazásának opciója és annak hiányosságai. Alessandro Chechi szerint a *lex rei sitae* a 'könnyű alkalmazhatósága' miatt vált kedveltté.⁶⁶ A *lex rei sitae*-re vonatkozó javaslatok vizsgálata azért releváns Ukrajna esetében, mert az ukrán nemzetközi magánjogról szóló törvény (UPIL) nem tartalmaz külön kollíziós szabályt a kulturális javakra vonatkozóan. A *lex rei sitae*-t számos kritika érte. Reyhan professzor *chaotic palette*-nek nevezi a problémát és rávilágít, hogy bár biztosítani kell a kulturális javak eredeti tulajdonosának védelmét a jóhiszemű vevővel szemben –, hogy az eredeti tulajdonost ne fosszák meg a tulajdonától –, de emellett megfelelő mértékben szükséges figyelembe venni a jóhiszemű vevő érdekeit. Ezen feszültség feloldásának egyik módja a kulturális javak visszaszolgáltatására vonatkozó hatékony kollíziós szabály megalkotása.⁶⁷

⁶⁵ Bogdan KRYVOLAPOV: Cultural property protection in private international law. *Bratislava law review*, Vol. 8., No. 1. (2024) 172.

<https://blr.flaw.uniba.sk/index.php/BLR/article/view/382/604>

⁶⁶ KRYVOLAPOV i. m. 174.

⁶⁷ KRYVOLAPOV i. m. 175.

Az 1995-ös UNIDROIT Egyezmény I. Fejezetének 1. cikke olyan nemzetközi természetű követelésekre vonatkozik, melyek tárgya a lopott kulturális javak visszaszerzése; olyan kulturális javak visszaadása, amelyeket valamely egyezményben részes állam területéről a kulturális örökség védelme céljából a kulturális javak kivitelét szabályozó törvények megsértésével vittek külföldre (a továbbiakban: jogellenesen külföldre vitt kulturális javak).⁶⁸

A lopott kulturális javak visszaszerzése című II. Fejezet 3. cikkének (1) bekezdése kimondja, hogy a lopott kulturális tárgy birtokosa köteles azt visszaadni. A 4. cikk (1) bekezdése azt határozza meg, hogy a lopott kulturális tárgy birtokosát, akitől a visszaadást kérték, a visszaszerzéskor méltányos és ésszerű kárpótlás illeti meg, feltéve, hogy a tárgy megszerzésekor nem volt tudomása, illetve ésszerűen nem lehetett elvárni tőle, hogy tudomása legyen a szóban forgó tárgy lopott voltáról, továbbá bizonyítani tudja, hogy a megszerzés során kellő gondossággal járt el.⁶⁹ Az UNIDROIT Egyezmény védelmi mechanizmusként szolgál mind az ellopott kulturális javak eredeti tulajdonosának, mind a jóhiszemű vevőnek. Az egyezmény alkalmazásával Ukrajna szempontjából az a probléma, hogy Ukrajna nem írta alá, és Oroszország sem ratifikálta.

B. Kryvolapov szerint az államok belső joga által felhívott kollíziós szabályok megoldást jelenthetnek a *chaotic palette* jelenségre, különösen a belga és montenegrói jogszabályokon⁷⁰ nyugvó egységes kollíziós szabály elfogadása lenne a legelfogadhatóbb megoldás az ukrán törvény hiányosságának korrigálására (ld. 4. fejezet).⁷¹

Az ukrán jogrendszert tekintve, mivel az UPIL nem tartalmaz a kulturális javakra vonatkozó külön kollíziós szabályt a törvény a tárgyak tulajdonjogával kapcsolatos jogviták rendezésekor az ügyletkötés helyének jogát (*lex loci contractus*) vagy a felek által választott jogot (*lex voluntatis*) veszi figyelembe. A jóhiszemű vevő jogállására vonatkozóan sem hozott kollíziós szabályt. A jóhiszemű vevőre vonatkozóan Ukrajna a kulturális értékek kiviteléről, behozataláról és visszaszolgáltatásáról szóló törvénye tartalmaz egy külön rendelkezést. A törvény 32. cikke szerint azok a természetes vagy jogi személyek, akik nem tudtak és nem is tudhattak arról, hogy kulturális értékeket illegálisan exportáltak vagy a javak lopás áldozati voltak, jóhiszemű birtokosnak minősülnek. Amennyiben az említett feltételek fennállnak, akkor a jóhiszemű birtokos köteles a dolgot a tulajdonosnak visszaszolgáltatni, ami mellett

⁶⁸ 2001. évi XXVIII. törvény a lopott vagy jogellenesen külföldre vitt kulturális javak nemzetközi visszaadásáról szóló, Rómában, 1995. év június hó 24. napján aláírt UNIDROIT Egyezmény kihirdetéséről

⁶⁹ 2001. évi XXVIII. törvény a lopott vagy jogellenesen külföldre vitt kulturális javak nemzetközi visszaadásáról szóló, Rómában, 1995. év június hó 24. napján aláírt UNIDROIT Egyezmény kihirdetéséről

⁷⁰ International Private Law Act

⁷¹ KRYVOLAPOV i. m. 176.

kártérítésre jogosult. Pozitívnak tekinthető az a tény, hogy a jóhiszemű vevőnek joga van a kártérítésre, de kifogásolható, hogy erre az eredményre nem kollíziós szabály vezet.⁷²

Nélkülözhetetlen az ukrán szabályok megreformálása. Szükséges az ukrán nemzetközi magánjogi törvény kiegészítése a *lex originis* elvét biztosító kollíziós szabállyal és a jóhiszemű vevő jogainak védelme érdekében a jóhiszeműség klauzulájával.

Az ukrán kulturális örökséget ért károk felmérése akadályokba ütközik az egyre súlyosabb orosz fenyegetettség miatt. A kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelméről szóló 1954. évi Hágai Egyezmény és annak jegyzőkönyvei⁷³, valamint a kulturális javak jogtalan behozatalának, kivitelének és tulajdona jogtalan átruházásának megakadályozását és megelőzését szolgáló eszközökről szóló 1970. évi UNESCO-egyezmény⁷⁴ által biztosított mechanizmusok ellenére az értékes műkincsek védelme nem teljes. A jelenlegi fegyveres konfliktusra tekintettel szükséges az ellopott vagy jogellenesen kivitt kulturális javakról szóló UNIDROIT Egyezmény átfogó fejlesztésére.

Az UNIDROIT Egyezmény az említett kérdésekre reagál, azonban széles körű alkalmazásának hiánya következtében nem vezet eredményre. Az ukrán kulturális örökség védelmére számos nemzetközi kezdeményezés örvend egyre nagyobb támogatottságnak, amelyek a következő pontokra összpontosítanak: a javakat ért károk nyomon követésére irányuló intézkedésekre – akár műholdas képalkotási technika segítségével – a helyszínen, sürgős intézkedést igénylő esetekben a javak raktározási feltételeinek biztosítására. Szükséges az örökségvédelmi és a kulturális intézmények szakemberinek továbbképzése, mely képzés a műtárgyak védelmére összpontosítana. A károk felmérése és a kulturális ágazat fejlesztése érdekében elengedhetetlen a kulturális javakkal foglalkozó leltárak és archívumok digitalizálása, továbbá egy olyan oktatási program bevezetése a diákok számára, amely a szellemi örökség megőrzésének fontosságáról szól. Az UNESCO további programokat tűzött ki az örökségvédelmi ágazat fejlesztése érdekében.⁷⁵

⁷² KRYVOLAPOV i. m. 177.

⁷³ Beiktatta: 1957. évi 14. törvényerejű rendelet a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában Hágában, 1954. évi május hó 14. napján kelt nemzetközi egyezmény, valamint az ahhoz csatolt jegyzőkönyv (a kulturális javak háború idején megszállott területről való kivitelének tilalma tárgyában) kihirdetéséről

⁷⁴ A kulturális javak jogtalan behozatalának, kivitelének és tulajdona jogtalan átruházásának megakadályozását és megelőzését szolgáló eszközökről szóló, az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetének Közgyűlése által Párizsban az 1970. évi november hó 14. napján elfogadott egyezmény

⁷⁵ Evelien CAMPFENS: *Protecting cultural heritage from armed conflicts in Ukraine and beyond*. European Parliament, Directorate-General for Internal Policies of the Union, 2023. 286.
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/733120/IPOL_STU\(2023\)733120_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/733120/IPOL_STU(2023)733120_EN.pdf)

3. A hazai nemzetközi magánjogi szabályozás opciói

Szabó alapján az Nmjt. kodifikációja során négy opció adódott:

Ad 1. Minden dologra a *lex rei sitae* alkalmazása a megoldás (tradicionális megoldás). Az elv gyengeségét adja Csehi szerint, hogy egyes esetekben nehezen határozható meg a dolog fekvése, mert folyamatosan változtatja helyét, ide sorolhatók „azok az ingóságok, amelyeknek nincs tartós fekvési helye, nincs nyugvópontja”.⁷⁶ Továbbá az elv manipulálható: a származási ország jogának alkalmazása helyett – mely indokolt lenne – a dolog fekvése helye szerinti jog érvényesülését teszi lehetővé, ahogy a fentebb tárgyalt Winkworth v. Christie Manson and Woods -ügy mutatja.

Ad 2. A kulturális javakra a *lex originis* alkalmazása (a Nemzetközi Jogi Intézet modellje). A *lex originis* kizárólagos használata nem bizonyul hatékonynak, amikor problémássá válik a származási ország jogának megállapítása. Indokolt lenne ez esetben egy egységes fogalmi rendszer megalkotása a származási hely megállapítására.⁷⁷

Ad 3. A kulturális javakra a *lex originis* és a *lex rei sitae* alternatív alkalmazása az állam és a lopott dolgokra minden más személy esetében (belga modell).

Ad 4. A kulturális javakra a *lex originis* és a *lex rei sitae* alternatív alkalmazása, de csak az állam esetében (szerb modell).

4. A szerb törvénytervezet és a Kódex szabályozásához alapul vett belga modell bemutatása

Szerb törvénytervezet

A 132. cikk a kulturális javakra alkalmazandó jogról: „(1) Amennyiben az adott dolog kinyilvánítottan egy állam kulturális örökségének része, és az ország területét jogellenesnek tűnő módon hagyta el, az az adott állam általi tulajdonjogi igényt a saját joga alapján kell elbírálni, kivéve, ha az adott állam annak a másik országnak a jogát választja, ahol a dolog tulajdonjogi kereset benyújtásának időpontjában fekszik. (2) Amennyiben az adott ország joga szerint a kulturális örökségének tekintett dolog nem nyújt semmilyen védelmet a jóhiszemű

⁷⁶ CSEHI i. m. 11.

⁷⁷ VADÁSZ (2021) i. m. 197.

birtokosnak, akkor ez a személy igényelheti az azon ország joga szerinti védelmet, ahol a dolog a tulajdonjogi kereset benyújtásának időpontjában fekszik.”⁷⁸

Az Európa Tanács szerint a szerb törvénytervezet korszerű és követi a nemzetközi trendeket. Szabó azzal a kritikával illeti, hogy csak az állami igényekre vonatkozik, és a fogalommeghatározás szempontjából pontatlan.⁷⁹

A kodifikációs bizottság a belga modellt vette alapul az Nmjtvt. szabályainak meghatározása során.

Belga Kódex

A nemzetközi magánjogban szinte hagyományból, sokáig a kulturális javakra vonatkozóan az államok a *lex rei sitae* elvét alkalmazták, amelynek hiányosságaira válaszul megszületett 2004-ben a Belga Kódex. A Belga Kódex példaként szolgált más államok kodifikációs eljárásaiban. Speciális kollíziós szabályozást vezetett be a kulturális javakra vonatkozóan. A 2004-ben született törvény megtörte a jogalkalmazói közömbösséget. A magyar szabályozás mintául vette alapul a Belga Kódexet, azonban Szabados szerint indokolt lett volna annak változtatásokkal történő átvétele.⁸⁰

A 90. cikk a kulturális javakra alkalmazandó jogról:

„Amennyiben egy olyan dolog, amelyet egy állam kulturális javai közé tartozónak tekint, oly módon hagyja el az ország területét, amely a saját joga szerint a kivétel időpontjában jogellenes, akkor az állam általi tulajdonjogi igényre az adott ország jogát kell alkalmazni, avagy az állam választása szerint annak a másik országnak a jogát, amelynek területén az adott dolog a tulajdonjogi igény elbírálásának időpontjában fekszik. Mindazonáltal, ha azon ország joga, amely a dolgot a kulturális javai közé tartozónak tekinti, nem nyújt semmilyen védelmet a jóhiszemű birtokosnak, ezen személy igényelheti azt a védelmet, amely azon ország joga szerint megilleti, amelynek területén az adott dolog a tulajdonjogi igény elbírálásának időpontjában fekszik.”⁸¹

⁷⁸ Draft of the New Private International Law Act of the Republic of Serbia

⁷⁹ SZABÓ Sarolta: A kulturális javak (és a lopott dolgok) speciális védelme az új Nemzetközi magánjogi törvényben. In: BERKE Barna – NEMESSÁNYI Zoltán (szerk.): Az új Nemzetközi magánjogi törvény alapjai. Kodifikációs előtanulmányok. Budapest, HVG-Orac, 2016. 168.

⁸⁰ SZABADOS i. m. 76.

⁸¹ SZABÓ (2016) i. m. 166–167.

A 92. cikk az ellopott dolgokra alkalmazandó jogról:

„Egy lopott dolog tulajdoni igénye az eredeti tulajdonos választása szerint vagy azon ország joga szerint kerül elbírálásra, amelynek területén az eltűnése időpontjában a dolog feküdt, vagy azon ország joga szerint, amelynek területén a tulajdoni igény elbírálásának időpontjában a dolog fekszik. Mindazonáltal, ha azon ország joga, amelynek területén az eltűnése időpontjában a dolog feküdt nem nyújt semmilyen védelmet a jóhiszemű birtokosnak, ezen személy igényelheti azt a védelmet, amely azon ország joga szerint megilleti, amelynek területén az adott tulajdonjogi igény elbírálásának időpontjában fekszik.”⁸²

A 90. cikkben az állam a 92. cikk alapján a magánszemély rendelkezik választási lehetőséggel a *lex originis* és a *lex rei sitae* között, amely felosztás az Nmjtvt. tényállásaiban is megjelenik. A Belga Kódexhez hasonlóan az Nmjtvt. szerint a jószemű birtokos akkor választhatja a dolog fekvése helyének jogát, ha a kijelölt állam joga számára nem biztosít védelmet. A 90. cikk kritikája, ahogy fentebb kifejtésre került, az, hogy az adott jószágra több állam is igényt tarthat, és a felperes választása jogbizonytalansághoz vezet, továbbá egyes esetekben nehezen lehet megállapítani, hogy a dologgal mely állam áll a legszorosabb kapcsolatban, mely állam tekinthető a dolog származási országának.⁸³

5. A hazai nemzetközi magánjogi szabályozás

A kulturális javak a dologi jog speciális szabályozása alá esnek, ahogy a törvényben való elhelyezkedésük is mutatja. E javak védelméről szóló rendelkezések az Nmjtvt.-ben a kiegészítő, azaz különös szabályoknál találhatók (44–47. §) az általános dologi jogi kollíziós szabályokat követően. A Kódex kölcsönhatásban áll a nemzetközi és az európai uniós jogforrásokkal, szabályai a nemzetközi egyezmények és az európai uniós szabályok által le nem fedett tényállásokra vonatkoznak, mint másodlagos szabályok.⁸⁴

Az Nmjtvt. a jogellenesen kivitt kulturális javakra vonatkozó speciális kollíziós szabályozását tekintve a belga nemzetközi magánjogi törvényt követi. Ahogy a belga törvény Alkalmazandó jog címen belül külön paragrafusokban taglalja az államra vonatkozó és a

⁸² SZABÓ (2016) i.m. 167.

⁸³ SZABÓ (2016) i.m. 167.

⁸⁴ CSEHI i. m. 1–3.

személyre vonatkozó szabályozást, úgy az Nmjt. 46. § és a 47. §-ban.⁸⁵ A Kódex 46. §-a 'egy állam által kulturális javai közé tartozónak tekintett dolog' vonatkozásában közelíti meg a tulajdoni igényérvényesítést, míg az Nmjt. 47. §-a már egy szélesebb fogalmi körrel operál, az eredeti tulajdonos birtokából jogellenesen kikerült dolog fogalmával, amely magába foglalja a kulturális javak körét.⁸⁶

A Kódex 46. §-a alapján a visszakövetelés alanya az állam. Az (1) bekezdés szerint az az állam, amely az érintett kulturális jószág tulajdonosa. „A tényállás második eleme a jogellenesség abban a tekintetben, ahogy a visszakövetelt kulturális jószág a visszakövetelő állam területét elhagyta. A jogellenességet ezen ország szabályai szerint kell értékelni.”⁸⁷ Az állam, a jogellenesen elvett kulturális javainak visszakövetelése érdekében választhatja a kulturális jószág származási helyének jogát (*lex originis*), vagy annak az államnak a jogát, ahol jószág a bírósági igényérvényesítés időpontjában található. „A fekvés helye esetében a törvény a tulajdonjogi igény elbírálásának időpontjáról beszél, amely az igényérvényesítés bejelentésének, illetve bírósági érvényesítésének az időpontját kell, hogy jelentse.”⁸⁸

„Jelentős eltérések találhatók az egyes országok szabályozásában a kulturális javak jóhiszemű tulajdonszerzését illetően.”⁸⁹ A Kódex 46. § (2) bekezdése jogválasztási lehetőséget ad a jóhiszeműen szerző új birtokos számára. Ez a szabály előírja, hogy ha az az állam, amely a jogellenesen elvitt dolgot a maga kulturális javai közé tartozónak tekinti és azt visszaköveteli (*lex originis*), nem nyújt védelmet a jóhiszeműen szerző új birtokosnak, akkor a jóhiszemű vevő a – tulajdoni igény elbírálásának időpontja szerinti – fekvés helye szerinti állam jogát igényelheti. A dolog fekvésének joga csak abban az esetben alkalmazható, ha a jóhiszemű birtokos igényli a visszaszolgáltatást és védelmét nem teszi lehetővé a származási ország joga. A választott jog alapján kell megítélni az új birtokos tulajdoni igényrel szembeni jogi pozícióját és jóhiszeműségét.⁹⁰ „A tulajdoni igényét érvényesítő állam és a jóhiszeműen szerző új birtokos jogválasztása adott esetben arra az eredményre vezethet, hogy más-más jog alapján kell megítélni a tulajdoni igényt és a jogszerző igényét.”⁹¹

A magánszemélyek kulturális javakkal kapcsolatos igényével a 47. § foglalkozik. Az Nmjt. a 47. § (1) bekezdésének szabálya az eredeti tulajdonos tulajdonjogának védelmét erősíti, reagál az eredeti tulajdonos és a jóhiszemű vevő helyzetére. Az jóhiszemű vevő a Ptk.

⁸⁵ CSEHI i.m. 13–14.

⁸⁶ SZABADOS i. m. 62.

⁸⁷ CSEHI i. m. 14.

⁸⁸ CSEHI i. m. 14.

⁸⁹ SZABÓ (2020) i.m. 295.

⁹⁰ BURIÁN–RAFFAI–SZABÓ i. m. 340.

⁹¹ SZABÓ (2020) i. m. 296.

5:39.§. alapján tulajdont szerezhetsz. A tényállás, hogy ez eredeti tulajdonost erősebb védelemben részesítse a jóhiszemű vevővel szemben a visszaszolgáltatás kérdésében megadja az eredeti tulajdonosnak a számára a kedvezőbb jog választásának lehetőségét. Kérheti a saját joga vagy a tulajdoni igény elbírálása idején, a dolog helye szerinti jog alkalmazását. A kollíziós jog alkalmazásával az Nmjt. kiegyenlíti mindkét fél jogi eszközeit.⁹²

Az Nmjt. 47. § (1) bekezdése szerint az eredeti tulajdonos birtokából jogellenesen kikerült dologra vonatkozó tulajdonjogi igényre az eredeti tulajdonos választása szerint annak az államnak a joga alkalmazandó, amelynek területén az eltűnése időpontjában a dolog volt, vagy amelynek területén a tulajdonjogi igény elbírálásának időpontjában a dolog van. A törvényi tényállás tárgya a kulturális jószágnak számító 'dolog', amely az eredeti államból jogellenes eltulajdonítás során egy másik állam területére került és ez az új állam biztosítja a jogválasztást a tulajdonos számára.⁹³ A Ptk. a dolog fogalmának meghatározása során, a kulturális javakra, mint speciális dologra nem határoz meg külön definíciót. A tényállás értelmezése esetén kérdés, hogy indokolt-e a kulturális javak fogalmára leszűkíteni a dolog fogalmát.

A Kódex 47. § (2) bekezdése párhuzamba állítható a 46. § (2) bekezdésével, a jóhiszeműen szerző új birtokos számára választási lehetőséget ad. A törvény előírja, hogy ha annak az államnak a joga, ahonnan a dolgot jogellenesen elvitték, nem nyújt védelmet a jóhiszeműen szerző új birtokosnak, akkor ő az igénye elbírálása időpontja szerinti fekvés helyének joga szerinti védelmet igényelheti. A választott jog alapján kell megítélni az új birtokos tulajdoni igénnyel szembeni jogi pozícióját és jóhiszeműségét is.

Szabados szerint a belga nemzetközi magánjogi törvény mintáinak átvételével annak előnyei, de hiányosságai is nyomon követhetők a magyar törvényben. A kollíziós szabályok célja az egyensúly megteremtése az eredeti birtokos és a jóhiszemű tulajdonos között, de a Kódex alkalmazása mégis megteremti azt az esetet, hogy az eredeti tulajdonos által választott jogot megelőzi a jóhiszemű birtokos által választott állam joga. „Ez azzal az eredménnyel járhat, hogy az eredeti tulajdonost – noha az ő védelme lenne a jogalkotói cél – a jóhiszemű birtokos jogválasztása megfosztja tulajdonjogától. Ez ellentétben áll a – Magyarország által is ratifikált – UNIDROIT Egyezmény felfogásával, amely szerint lopott kulturális tárgyat annak birtokosa, még ha jóhiszemű is, köteles visszaadni. A jóhiszemű birtokos védelmétől nem szabad eltekinteni. A jóhiszemű birtokos számára azonban csak a dolog megszerzésével, illetve megőrzésével összefüggésben indokolt és észszerű ráfordításaira tekintettel őt esetlegesen

⁹² SZABÓ (2020) i. m. 298–299.

⁹³ VADÁSZ (2021) i. m. 100.

megillető kártalanítás vonatkozásában lenne indokolt a jogválasztásból fakadó előnyt és védelmet biztosítani”⁹⁴

A Kódex nem tartalmazza a *lex rei sitae* elvet, azaz a releváns jogügylet országának joga szerinti választási lehetőségét. Előfordulhat, hogy az eredeti tulajdonosnak épp a *lex rei sitae* elv nyújtana védelmet. Szabados úgy érvel, hogy a Kódex szabályai közé a helyénvalóbb lenne a jóhiszemű szerző számára beépíteni a dolog szerzés kori (releváns jogügylet) állam jogára való hivatkozás lehetőségét, mert előfordulhat, hogy a vevő a dolgot 'A' államban szerezte meg, ami kedvező jogot biztosítana számára, de a visszaszolgáltatásra vonatkozó igény érvényesítésekor (a tulajdoni igény bejelentésének, bíróság előtti érvényesítésének, a keresetlevél benyújtásának időpontja) a dolog már olyan ország területén fekszik, ami már nem nyújt védelmet számára.⁹⁵

A dolog fekvése helyének szerinti állam joga csak abban az esetben alkalmazható, ha a jóhiszemű birtokos igényli a visszaszolgáltatást és védelmét nem teszi lehetővé a származási ország joga. Ezen gondolatmenet a következő kérdést veti fel: mi a helyzet azokban az esetekben, amikor a fekvés helyének joga sem teszi lehetővé a jóhiszemű birtokos védelmét. A válasz a kollíziós szabályok céljában rejlik. A dolgozat eredménye a kérdés vizsgálata során, hogy a kollíziós szabályok nem foszthatják meg a jóhiszemű birtokost a védelemtől. Ezen követelmény miatt a szabályozási rendszer nem teszi lehetővé, hogy a joggyakorlatban az említett eset előforduljon. Ennek alapján egy specifikus, csak fiktív eset generálható. Az, hogy a *lex situs* kedvezőbb volna a jóhiszemű birtokosra, mint az igény érvényesítésekor a dolog fekvése helye szerinti állam joga, azt a kérdést veti fel, hogy a védelem szükséges mértékén belülnek tekinthető-e a jóhiszemű vevő ebből fakadó elsőbbsége.

A jóhiszeműség megállapítása sem egyértelmű, mert sem a Belga Kódex, sem az Nmjt. nem tisztázza kellő alapossággal, hogy mely állam joga szerint kell meghatározni. Csehi szerint az alábbiak alapján kell megállapítani a jóhiszeműséget: „Az, hogy jóhiszemű birtokos vagy sem, elsődlegesen a származási ország joga alapján minősítendő, és azt kell vizsgálni, hogy ezen jog ad-e védelmet számára. Amennyiben nem, akkor a törvény lehetőséget ad arra, hogy a birtokos jóhiszeműsége a kulturális jószág fekvése szerinti állam joga alapján kerüljön minősítésre, és annak fennállta esetén ezen állam joga által biztosított jogokat érvényesíthesse. A törvény formális alkalmazása esetén előfordulhat, hogy a visszakövetelési tulajdoni igényre és a kulturális jószágot jóhiszeműen birtokló személy védelmi jogaira eltérő jogok kerüljenek

⁹⁴ SZABADOS i. m. 85.

⁹⁵ SZABADOS i. m. 84.

alkalmazásra. Ez a megoldás csakis nagyon különlegesen indokolt tényállás esetén támogatható.”⁹⁶

Szabados frappáns megfogalmazása szerint a Kódex hiányosságai miatt olykor mégis tanácsos a járt útról (belga modellről) a járatlan útra térni. Azonban a járt útra, már más államok is ráléptek. Nem tekinthető-e az áhított egységesülés folyamatának részeként, hogy egyre több állam követi a belga modellt? B. Kryvolapov üdvöztetőnek tekinti a belga nemzetközi magánjogi törvény megoldását. A 2013. december 23-i montenegrói nemzetközi magánjogról szóló törvény szintén a belga szabályozást követi. B. Kryvolapov kijelenti, hogy a nemzetközi magánjogban a kulturális javak védelméről szóló jogalkotási mechanizmusnak a belga és a montenegrói jogszabályokon alapuló egységes kollíziós szabályt érdemes követnie, mert ez tekinthető a legelfogadhatóbb megoldásnak a fentebb kifejtett problémákra (ld. 1.4., 2.3. fejezet) Pozitívumként értékeli, hogy egyes államok nemzetközi magánjogi jogalkotási aktusaiban megjelennek a kulturális javakra vonatkozó kollíziós szabályok, azonban megjegyzi, hogy csak néhány ország szabályozásában figyelhető meg. Kijelenti, hogy a nemzetközi magánjogban a kulturális javak védelméről szóló jogalkotási mechanizmusnak a belga és a montenegrói jogszabályokon alapuló egységes kollíziós szabályt érdemes követnie, mert ez tekinthető a legelfogadhatóbb megoldásnak az említett problémákra.⁹⁷

6. Az imperatív szabályok és a közrendi klauzula a kulturális javak védelmében

Az imperatív szabályok a nemzetközi magánjogi védelem eszközei. Az Nmjt. 13. § (1) bekezdése szerint az e törvény értelmében irányadó jogra tekintet nélkül alkalmazni kell a magyar jognak azokat a rendelkezéseit, amelyek tartalmából és céljából egyértelműen megállapítható, hogy azok az e törvény hatálya alá tartozó jogviszonyokban is feltétlen érvényesülést kívánnak. A Kódex 12. § (1) bekezdése alapján a magyar közrendbe ütközik és ezért mellőzni kell az e törvény értelmében irányadó külföldi jog alkalmazását, ha annak eredménye az adott ügyben nyilvánvalóan és súlyosan sértené a magyar jogrendszer alapvető értékeit és alkotmányos elveit. Chechi szerint a *lex culturalis* körébe tartozó elvek és nemzetközi jogi kötelezettségek az országok közrendjének részét kell képezzék, következésképp, ha ezzel ellentétes eredményre jutna a *lex causae* alkalmazása, akkor a közrendbe ütközésre lehetne hivatkozni, mert a *lex culturalis* a jogrend magját képező szabály-

⁹⁶ CSEHI i. m. 14.

⁹⁷ KRYVOLAPOV i. m. 176.

anyag. Annak biztosítása érdekében, hogy a jogtalanul eltulajdonított kulturális javakat visszaszolgáltassák a jogosultaknak és eredményesen lehessen felvenni a küzdelmet a tiltott kereskedelem ellen, szükség lehet a 'nemzetközi közrend' (*public policy*) beavatkozására.⁹⁸

Az UNESCO már 1964-ben, az ENSZ Általános Konferenciáján szükségesnek nevezte, hogy a népek kulturális örökségének hatékony védelmét nemzetközi szinten, szoros együttműködéssel kell biztosítani.⁹⁹ Az UNESCO 1970-ben, Párizsban tartott 16. ülésén kijelentette, hogy minden állam kötelezettségei közé tartozik, hogy a saját és más nemzet kulturális örökségét tiszteletben tartsák. Az egyezményt ratifikáló államok elismerték, hogy a kulturális javak tiltott behozatala, kivitele vagy átadása a származási országok kulturális örökségébe tartozó tárgyak elvesztéséhez vezet. A negatív folyamatot egy nemzetközi együttműködést támogató eszközökkel lehet megállítani. Így a műkincsekkel kapcsolatos vitás esetek eldöntésekor különösen figyelembe kell venni a nemzetközi közrenddel megegyező erkölcsi mércét.¹⁰⁰

Az alábbi jogeset bemutatja, hogy szükséges a közrend fogalmát figyelembe venni – benne a *lex culturalis*-szal – a kulturális javak védelme érdekében. Az erkölcsi mérce hivatkozási alapként jelent meg Gotha város és a Német Szövetségi Köztársaság v. Sotheby's and Cobert Finance SA ügyében, Joachim Wtewael A Szent Család című festmény tulajdonjogának tárgyáról. Gotha város keresetet adott be A Szent Család című festmény tulajdoni igényére vonatkozóan, amely korábban a szász-coburg-gothai herceg gyűjteményének volt a része.¹⁰¹ A festményt a szovjet csapatok közvetlenül a második világháború vége után elszállították Gothából. A festmény hosszú utat tett meg, mire Londonba került, ahol Sotheby's által rendezett árverésen eladták. A német kormány és Gotha városa pert indítottak Angliában. Az ügyben eljáró bíró, Moses J. arra a kérdésre összpontosított, hogy Cobert birtokos hivatkozhat-e a német elévülési jogra és Németország tudja-e bizonyítani tulajdonjogát.¹⁰² Legfelsőbb Bíróság Gotha városa és a Német Szövetségi Köztársaság v. Sotheby's és Cobert Finance S.A. ügyben 1998. szeptember 9-én hozott határozatában úgy ítélte meg, hogy a német jog az elévülés kérdésében a rosszhiszemű birtokost védené, amely ellentétes az angol közrenddel. A német elévülési jog szerint az ingóságokra vonatkozó tulajdonjogi igények harminc év után elévülnek, amelyre abban az esetben is lehet hivatkozni, ha a birtokos azokat jogellenes úton szerezte, pl. ellopta a

⁹⁸ Alessandro CHECHI: When private international law meets cultural heritage. law problems and prospects. *Yearbook of Private International Law*, Vol 19. (2017/2018) 290–293.
<https://doi.org/10.9785/9783504386078-0141>

⁹⁹ BGH, 22.06.1972 - II ZR 113/70 7–8. https://www.prinz.law/urteile/bgh/II_ZR_113-70

¹⁰⁰ BGH, 22.06.1972 - II ZR 113/70 7–8. https://www.prinz.law/urteile/bgh/II_ZR_113-70

¹⁰¹ CHECHI i. m. 291.

¹⁰² CHECHI i. m. 291.

tulajdonostól.¹⁰³ A jogeset rávilágít arra, hogy az elévülési időre vonatkozó szabályok a jogellenesen eltulajdonított ingóságok tekintetében eltérőek. Míg az Angliában az elévülési időt nem lehet figyelembe venni a rosszhiszemű birtokos javára – az alkalmazott jogszabály az ellopott vagyontárgyak valódi tulajdonosának kedvez, függetlenül attól, hogy mennyi idő telt el a jogellenes eltulajdonítás óta –, addig a német jog lehetővé teszi, hogy a rosszhiszemű birtokos tulajdonjogot szerezzen az ellopott javakon, ha meghatározott ideig nem fedi fel a jogellenes birtoklás tényét.¹⁰⁴ Az eljáró bíró, Moses J. szerint: „Ha megengedjük, hogy egy olyan fél, aki elismeri, hogy nem jóhiszeműen járt el, megtarthassa az 'eltelt idő előnyét', amely alatt a felpereseknek nem volt tudomása a festmény hollétéről és a visszaszerzés lehetőségéről, megítélésem szerint ellentétes a közrenddel [...]”.¹⁰⁵ Moses J. elismerte a Német Szövetségi Köztársaság Joachim Wtewael A Szent Család című festményre vonatkozó tulajdonjogát.

E különböző megközelítések középpontjában az a probléma áll, hogy hogyan lehet feloldani az eltérő jogrendszerek közötti feszültséget, és milyen megoldással lehet optimalizálni a helyzetet. A jogeset arra hívja fel a figyelmet, hogy az államok ne csak a saját örökségük védelme érdekében hozzanak törvényeket, hanem vegyenek részt, olyan folyamatokban, amelyek eredményeképp, nemzetközi jogi eszközökkel minden nemzet meg tudja védeni a kulturális örökségét. A szemlélet mögött az az elv húzódik, hogy minden állam kulturális javát a nemzetközi szervezetek összehangolt erőfeszítései révén kell védeni, amely cél az államok összefogásával valósulhat meg.¹⁰⁶

Bizonyos értelemben az egyezményekben megfogalmazott általánosan elfogadott közrend biztonsági szelepnak tekinthető, mert az államok saját rendszerének – amelyek esetlegesen eltérnek a fórum állama által képviselt értékektől – hiányosságait korrigálja, és ennek következtében, egy olyan megoldás jöhet létre a viták rendezése során, amelyeket az államok összessége támogat. A fórum államának jogába beágyazott közrendi elvek korrekcióként szolgálhatnak, mert a klasszikus jogválasztási szabályok, olyan külföldi szabályok alkalmazásához vezethetnek, amelyek ellentétesek ezzel.¹⁰⁷

A *lex culturalis* a nemzetközi magánjog eszközein keresztül imperatív szabályként és közrendi záradékként jelenhet meg. A kulturális javak egyediségének előtérbe helyezése

¹⁰³ A német polgári törvénykönyv 221. §-a 30 éves elévülési időt ír elő a tulajdonvisszaszerzési jogra vonatkozóan, amely függetlenül attól, hogy a jogosult tudott-e a követelés fennállásáról vagy a birtokos személyéről, In: CHECHI i.m. 290.–292.

¹⁰⁴ Az 1980. évi elévülési törvény (Limitation Act 1980) 4. §-a szerint, Angliában az elévülési időt nem lehet figyelembe venni a lopás elkövetője és a rosszhiszemű vevő javára. In: CHECHI i.m. 290–292.

¹⁰⁵ CHECHI i.m. 292.

¹⁰⁶ CHECHI i. m. 293.

¹⁰⁷ CHECHI i. m. 290–293.

érdekében a *lex culturalis* bevezetése azért lenne üdvöztető, mert lehetővé tenné a bírák számára, hogy ne 'vakon' alkalmazzanak olyan nemzetközi magánjogi szabályokat, amelyek kiszámíthatatlansághoz vezetnek az igazságszolgáltatásban és kedvezőtlennek bizonyulnak kulturális javakkal kapcsolatos jogviták rendezésekor. E szabályok megakadályoznák, hogy a rosszhiszemű birtokosok hasznat húzzanak pl. az elévülési idő leteltéből. A *lex culturalis* megteremtene a nemzetközi magánjog, valamint a kulturális örökségre vonatkozó nemzetközi egyezmények összhangját, azzal a céllal, hogy visszaszorítaná az olyan normák alkalmazását, amelyek a tisztességes eljárással szemben kiszolgálják az illegális nemzetközi műtárgypiac igényeit.¹⁰⁸

Ezen túlmenően a lentebb felsoroltak tekinthetők az első lépéseknek a *lex culturalis* irányába. A nemzeti kereteket átlépő nézet a UNESCO égisze alatt kihirdetett egyezményekbe foglalt elvekből, valamint az alábbi elemekből eredne:

- 1) az ENSZ Biztonsági Tanácsa által elfogadott határozatok, melyek célja a kulturális javak tiltott kereskedelmének megakadályozása,
- 2) a II. Világháborúban eltulajdonított kulturális tárgyakkal kapcsolatos követelések rendezése érdekében elfogadott dokumentumok,
- 3) a múzeumok által elfogadott etikai kódexek,
- 4) az Európai Unió által elfogadott a kulturális tárgyra vonatkozó követelések rendezése érdekében elfogadott dokumentumok,
- 5) a kulturális javakkal kapcsolatos viták rendezését célzó, nemzetközi szervezetek által kidolgozott szabályok a nem peres eljárásokra,
- 6) az államok és a múzeumok által kötött megállapodások.¹⁰⁹

7. Véggövetkeztetések

A dolgozat bevezető része felhívja a figyelmet a fogalmi meghatározások kihívásaira. „A műtárgy jellegzetessége, illetve jelentősége abban rejlik, hogy egyedi, eredeti jellegénél és létrejöttének körülményeinél fogva különleges eszmei, illetve vagyoni értékeket képvisel, így fokozottan veszélyeztetett, visszaélések esetén a károk is relatíve nagyok.”¹¹⁰ Jogi eszközökkel indokolt felvenni a harcot az illegális műkincskereskedelem ellen. Az jogellenesen működő

¹⁰⁸ CHECHI i. m. 293.

¹⁰⁹ CHECHI i. m. 292.

¹¹⁰ KÁRMÁN Gabriella – KISS Anna: A hamis és a meghamisított festmények azonosítása. In: Virág György (szerk.): Kriminológiai Tanulmányok 48. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2011. 118. https://real-j.mtak.hu/26361/1/KT_53_2016.pdf

műkincspiac felszámolásáért folytatott küzdelem hatékony szabályozást és átlátható fogalomrendszert követel. A fogalmi rendszer összhangját tekintve a vágyott egységesítés ellen hat az államok belső szabályozásának sokfélesége.

A kutatás arra hivatott, hogy kritikai elemzés módszerével rávilágítson a kulturális javak védelmét szolgáló jogi szabályozás fejlesztésének szükségességére és szorgalmazza a lehetséges megoldásokat. A *lex fori* önmagában meghaladott, nem reflektál megfelelően a kulturális javakat érintő tendenciákra. (pl.: nemzetközi magánjogi visszaszolgáltatási eljárási hullám, a kulturális javak védelme a tiltott kereskedelmükkel, elvesztésükkel és elpusztításukkal szemben, az Unió vámterületére történő behozataluk és kivitelük ellenőrzési mechanizmusai). A *lex fori* kizárólagos alkalmazása azért nem követendő, mert a nemzetközi jogviszonyoknak esetlegesen más joghoz való szorosabb kapcsolódását nem veszi kellőképpen figyelembe, holott azok optimálisabban rendeznék a jogkérdést. A jogi igényekre való reagálás a kapcsolószabályok segítségével indokolt.¹¹¹

A javak védelmét szolgáló egyes jogrendszerek megoldásai a visszaszolgáltatási eljárások során gyakran összeütköznek. A dolgozat megállapítja, hogy a különböző államok kollíziós joga alapján 'töredezett' szabályozási rendszer keretén belül részesülnek védelemben a kulturális javak és az eltérő kapcsolások különféleképpen viszonyulnak az eredeti tulajdonos és a jóhiszemű vevő közötti vitás helyzethez. A dolgozat a kapcsolóelvekre vonatkozó kérdéseket a *lex situs* és a *lex originis* elemzését magába foglaló vizsgálat során fejti ki. A válasz, hogy mind a *lex situs* mind a *lex originis* hiányosságokat rejtenek magukban. A *lex situs* például alkalmas arra, hogy aláássa az exportkorlátozó állam jogát, és felerősítse az illegális kereskedelmet. A *lex originis* esetében az jelent kihívást, hogy gyakran nehezen lehet megállapítani a kulturális jószág származási országát. A *lex situs*tól való távolodás tendenciáját a Kínai Buddha szobor esete mutatja be, és rávilágít, hogy egyes esetekben a *lex furti* ugyan arra az eredményre vezet, mint a *lex situs*.¹¹² Az országok szabályozása lassan elmozdulni látszik a *lex originis* irányába.

A cél, hogy a fórum kapcsolóelvit megjelenítő szabályok által az eredeti tulajdonos és a jóhiszemű vevő érdekei kiegyensúlyozottan részesüljenek védelemben. A legfrissebb nemzetközi irányzat, mely figyelembe veszi mindkét fél helyzetét a belga nemzetközi magánjogi törvényben követhető nyomon.¹¹³

¹¹¹ BURIÁN–RAFFAI–SZABÓ i. m. 37–38.

¹¹² CHEN i. m. 278.

¹¹³ T/14237. számú törvényjavaslat a nemzetközi magánjogról.
<https://www.parlament.hu/irom40/14237/14237.pdf>

Jelenleg az ukrán helyzet (ld.: 2.3. alfejezet) hívja fel a figyelmet a nemzetközi magánjogi szabályozás hiányosságainak veszélyére, e tekintetben kulcsfontosságú lépésnek számít az ukrán nemzetközi magánjogi törvény kiegészítése és megfontolandó, hogy ezt a Belga Kódex megoldásának beemelésével valósítsa meg.¹¹⁴ A Belga Kódex speciális kollíziós szabályt tartalmaz, amely modell más államok számára is követendőnek bizonyult. A Bázeli határozatban hangsúlyozott *lex originis* egyre erőteljesebb irányként jelenik meg a nemzetközi magánjogban, az elv mint korlátozott jogválasztási lehetőség elemeként jelenik meg a belga, a montenegrói, a szerb és a magyar nemzetközi magánjogi törvényben.¹¹⁵

A kapcsolóelveket tekintve, Leo Raape szavai alapján minden egyes kapcsolás ugrás a sötétbe, amellyel arra utal, hogy a fórum főszabályként elfogadja a kollíziós kapcsolást, függetlenül annak anyagi jogi kimenetelétől.¹¹⁶ Mielőtt a kapcsolat megtörténik, érdemes lenne figyelembe venni a *lex culturalist*, ami a nemzetközi magánjogi jogintézményen keresztül a közrend részeként és mint imperatív szabály nyújtana védelmet. A különböző államok kapcsoló normái, mint külön-külön 'szólamok' már léteznek, de a nemzetközi összhangot a *lex culturalis* hozhatja el.¹¹⁷

Nagy érdem a magyar jogalkotás történetében, hogy megszületett az új Kódex, amely sokkal hatékonyabbnak bizonyul, mint a *lex fori*. A magyar Kódex egy kompromisszumos eredmény, amely a Belga Kódex újstílusú szabályozását követi az állam által kulturális javai közé tartozónak tekintett dolog és az eredeti tulajdonos birtokából jogellenesen kikerült dolog tekintetében.¹¹⁸ Az Nmjtvt. modern megoldása, abban rejlik, hogy korlátozott jogválasztási lehetőséget biztosít a kulturális jószágát visszakövetelő állam, illetve a magánszemély számára. A *lex originis* úgy jelenik meg a szabályban, hogy ha az kedvezőbb az eredeti tulajdonos számára, mint annak az országnak a joga, amelynek területén az adott dolog a tulajdonjogi igény elbírálásának időpontjában van, akkor ő választhatja a *lex originis* szerinti állam jogát.

A Kódex figyelembe veszi a jóhiszemű birtokos helyzetét, számára akkor nyújt jogválasztási lehetőséget, ha a *lex originis* joga nem biztosít védelmet. Az Nmjtvt. szabályai egyes esetekben ellentmondásosak. A struktúra ahhoz a kritikus helyzethez vezethet, hogy a jóhiszemű vevő joga felülírja az eredeti tulajdonos jogát.¹¹⁹ A kutatás nem tud felhozni a következő esetre példát, de az Nmjtvt. szabályozási rendszerében ott rejlik a kétség, hogy mi

¹¹⁴ KRYVOLAPOV i. m. 176.

¹¹⁵ Session of Basel - 1991 The International Sale of Works of Art from the Angle of the Protection of the Cultural Heritage

¹¹⁶ SZABÓ (2018) i. m. 461–462.

¹¹⁷ CHECHI i. m. 293.

¹¹⁸ T/14237. számú törvényjavaslat a nemzetközi magánjogról

¹¹⁹ SZABADOS i.m. 85.

történik akkor, ha a jóhiszemű vevőnek annak az államnak a joga sem nyújt védelmet, amelynek területén az adott dolog a tulajdonjogi igény elbírálásának időpontjában van.

Bár nem lehet minden kapcsolásra előre a jó kollíziós szabályt megalkotni – az eset dilemmájára Friedrich Dürrenmatt utal: „a törvény az élet után kullog”¹²⁰ –, azonban az eljáró hatóságnak lehetősége van a felhívott idegen jog alkalmazásától eltérni. Az Nmjt. a hibás kapcsolat kiküszöbölése érdekében egyéb korrekciós megoldással reagál: figyelembe veszi más állam imperatív szabályait és lehetővé teszi a közrendi záradék jogintézményének érvényesülését.

A fenti kérdések felvetése alapján kétségtelen, hogy az Nmjt. hiányosságokat rejt magában, de modernitása nem kérdőjelezhető meg. A speciális és újszerű kollíziós szabályainak köszönhetően eredményesnek bizonyul az illegális kereskedelem elleni harcban.¹²¹ Az új Kódex méltó képviselője a legújabb nemzetközi irányzatnak.

¹²⁰ LÁBÁDY Tamás: *A magánjog általános tana*. Budapest, Szent István Társulat, 2018.165.
<https://www.szaktars.hu/szentistvantarsulat/view/labady-tamas-a-maganjog-altalanos-tana-2018/?pg=166&layout=l&query=a+t%C3%B6rv%C3%A9ny+az+%C3%A9let+>

¹²¹ T/14237. számú törvényjavaslat a nemzetközi magánjogról.

8. Irodalomjegyzék

Rövidítések

— EUB	Európai Unió Bírósága
— EUMSZ	Európai Unió működéséről szóló szerződés
— Nmjtvt.	2017. évi XXVIII. törvény a nemzetközi magánjogról
— Kódex	2017. évi XXVIII. törvény a nemzetközi magánjogról
— Kötv.	2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről
— Ptk.	2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
— UNIDROIT Egyezmény	Rómában, 1995. év június hó 24. napján aláírt, a lopott vagy jogellenesen külföldre vitt kulturális javak nemzetközi visszaadásáról szóló UNIDROIT Egyezmény

Hivatkozott irodalom

- Jahn ASSAMANN: *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrában*. Budapest, Atlantisz Könyvkiadó, 2004.
- BURIÁN László – RAFFAI Katalin – SZABÓ Sarolta: *Nemzetközi magánjog*. Pázmány Press, Budapest, 2017.
- BUZINKAY Péter: *Műtárgyvédelem és az Európai Unió. A kulturális javak védelme és Magyarország uniós csatlakozása*.
https://oroksegvedelem.kormany.hu/download/3/09/22000/mutargyvedelem_es_az_eu_ropai_unio_a_kulturalis_javak_vedelme_es_magyarorszag_unios_csatlakozasa.pdf
- Evelien CAMPFENS: *Cross-border claims to looted art*. European Parliament, Directorate-General for Internal Policies of the Union, 2023. [a továbbiakban: CAMPFENS (2023a)]
<https://data.europa.eu/doi/10.2861/383937>

- Evelien CAMPFENS: Nazi-looted art: a note in favour of clear standards and neutral procedures. *Art Antiquity and Law*, Vol. 22., No. 4. (2017)
https://www.researchgate.net/publication/323628648_Nazi_Looted_Art_A_Note_in_Favour_of_Clear_Standards_and_Neutral_Procedures

- Evelien CAMPFENS: *Protecting cultural heritage from armed conflicts in Ukraine and beyond*. European Parliament, Directorate-General for Internal Policies of the Union, 2023. [a továbbiakban: CAMPFENS (2023b)]
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/733120/IPOL_STU\(2023\)733120_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/733120/IPOL_STU(2023)733120_EN.pdf)

- CSEHI Zoltán: A dologi jog új kollíziós szabályai. *Jogtudományi Közlöny*, 2019/1.
<https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/2890596>

- Alessandro CHECHI: When private international law meets cultural heritage. law problems and prospects. *Yearbook of Private International Law*, Vol. 19. (2017/2018)
<https://doi.org/10.9785/9783504386078-014>

- Zhen CHEN: Is a Mummy a Person or a Property: The Classification and Choice of Law of Cultural Objects in Private International Law. *The Chinese Journal of Comparative Law*, Vol. 10., No. 2. (2022)
<https://doi.org/10.1093/cjcl/cxac006>

- Derek FINCHAM: How Adopting the Lex Originis Rule Can Impede the Flow of Illicit Cultural Property. *The Columbia Journal of Law & the Arts*, Vol. 32. (2008/2009)
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1287365

- Hans Joachim GEHRKE: Myth, History and Collective Identity: Uses of the Past in Ancient Greece and Beyond In: Nino LURAGHI.: *The Historian's Craft in the Age of Herodotus*. Oxford, 2001.

- Emily HSU: Reparation as restitution: toward procedural rights for indigenous claims to moveable cultural property. *The George Washington International Law Review*, Vol. 52. (2021)
<https://thegwilr.org/wp-content/uploads/JLE304.pdf>

- KÁRMÁN Gabriella – KISS Anna: A hamis és a meghamisított festmények azonosítása. In: Virág György (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok 48.* Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2011.
https://real-j.mtak.hu/26361/1/KT_53_2016.pdf

- Bogdan KRYVOLAPOV: Cultural property protection in private international law. *Bratislava law review*, Vol. 8., No. 1. (2024)
<https://blr.flaw.uniba.sk/index.php/BLR/article/view/382>

- LÁBADY Tamás: *A magánjog általános tana.* Budapest, Szent István Társulat, 2018.
<https://www.szaktars.hu/szentistvantarsulat/view/labady-tamas-a-maganjog-altalanos-tana-2018/?pg=166&layout=l&query=a+t%C3%B6rv%C3%A9ny+az+%C3%A9let+>

- Zuozhen LIU: Will the God Win?: The Case of the Buddhist Mummy. *International Journal of Cultural Property*, Vol. 24., No. 2. (2017)
<https://doi.org/10.1017/S094073911700008X>

- MENYHÁRD Attila: *Dologi jog.* Osiris Kiadó, Budapest 2007.

- SZABADOS Tamás: Járt utat el ne hagyj? A lopott dolgok és a jogellenesen kivitt kulturális javak kollíziós szabályozása a nemzetközi magánjogi törvényben. *Állam- és Jogtudomány*, 2024/1.
<https://doi.org/10.51783/ajt.2024.1.03>

- SZABÓ Sarolta: A kulturális javak (és a lopott dolgok) speciális védelme az új Nemzetközi magánjogi törvényben. In: BERKE Barna – NEMESSÁNYI Zoltán (szerk.): *Az új Nemzetközi magánjogi törvény alapjai. Kodifikációs előtanulmányok.* Budapest, HVG-Orac, 2016.

- SZABÓ Sarolta: A kulturális javak és a jogellenesen elvett dolgok. In: VÉKÁS Lajos – NEMESSÁNYI Zoltán – OSZTOVICS András: *A nemzetközi magánjogról szóló törvény kommentárja*. Budapest, HVG Orac, 2020.

- SZABÓ Sarolta: Az új nemzetközi magánjogi törvény egyes általános részi kérdéseiről. *Jogtudományi Közlöny*, 2018/11.
<https://szakcikkadatbazis.hu/doc/4264373>

- VADÁSZ Vanda: A kulturális javak jogi fogalma. *Polgári Jog*, 2020./11 – 12.
<https://jogaszvilag.hu/szakma/vadasz-vanda-a-kulturalis-javak-jogi-fogalma/>

- VADÁSZ Vanda: *Értékek, érdekek és jogok viadala, avagy a kulturális javak visszaszolgáltatását célzó eljárások nemzetközi magánjogi sajátosságai*. Doktori értekezés, Budapest, 2021.
https://real-phd.mtak.hu/1165/1/Vadasz_Vanda_dolgozatv.pdf

- Lars van VLIET: The Boundaries of Property Rights: Netherlands National Report 2006. *Electronic Journal of Comparative Law*, Vol. 11., No. 1. (2006)
<https://www.researchgate.net/publication/265070287>

- Lars van VLIET – Jeroen van der WEIDE: The Crimean treasures. *IPRax*, Vol. 113., No. 2. (2024)
https://www.researchgate.net/publication/379697533_The_Crimean_treasures

Hivatkozott jogforrások

Nemzetközi jogforrások

- Session of Basel - 1991 The International Sale of Works of Art from the Angle of the Protection of the Cultural Heritage

- UNESCO Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property. Paris, 1970. Kihirdette: 1979. évi 2. törvényerejű rendelet a kulturális javak jogtalan behozatalának, kivitelének és tulajdona jogtalan átruházásának megakadályozását és megelőzését szolgáló eszközökről szóló, az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetének Közgyűlése által Párizsban az 1970. évi november hó 14. napján elfogadott Egyezmény kihirdetéséről

- C70/23/7.MSP/Resolutions. Meeting of States Parties to the Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property, 7th, Paris, 2023

- Washington Conference Principles on Nazi-Confiscated Art, 1998

- Terezin Declaration on Holocaust Era Assets and Related Issues, 2009

Európai uniós eredetű jogforrások

- Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata, HL C 326, 2012.10.26.

- 93/7/EGK irányelv a tagállamok területéről jogellenesen kiszállított kulturális tárgyak visszaszolgáltatásáról, HL L 074, 1993.03.27.

- 1215/2012/EU rendelet a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, HL L 351, 2012.12.20

- 2014/60/EU irányelv a tagállamok területéről jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszolgáltatásáról és az 1024/2012/EU rendelet módosításáról, HL L 159, 2014.5.28.

- A bizottság közleménye az európai parlamentek, a tanácsnak, az európai gazdasági és szociális bizottságnak és a régiók bizottságának a kulturális javak tiltott kereskedelme elleni uniós cselekvési tervről (COM/2022/800)
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52022DC0800>

- Javaslat az Európai Parlament és a Tanács irányelve a tagállam területéről jogellenesen kiszállított kulturális javak visszaszolgáltatásáról (átdolgozás). (COM/2013/0311)
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52013PC0311>

- 2019/880 EU rendelet a kulturális javak bejuttatásáról és behozataláról, HL L 151, 2019.6.7.

Külföldi jogszabályok

- Belgium
The Code of Private International Law, 2004.

- Szerbia
Draft of the New Private International Law Act of the Republic of Serbia

- Montenegró
International Private Law Act

Belső jogforrások

- 2001. évi XXVIII. törvény a lopott vagy jogellenesen külföldre vitt kulturális javak nemzetközi visszaadásáról szóló, Rómában, 1995. év június hó 24. napján aláírt UNIDROIT Egyezmény kihirdetéséről

- 1957. évi 14. törvényerejű rendelet a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában Hágában, 1954. évi május hó 14. napján kelt nemzetközi egyezmény, valamint az ahhoz csatolt jegyzőkönyv (a kulturális javak háború idején megszállott területről való kivitelének tilalma tárgyában) kihirdetéséről

- 2017. évi XXVIII. törvény a nemzetközi magánjogról

- 2001. évi LXXX. törvény a jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszolgáltatásáról

- A kölcsönzött kulturális javak kiemelkedő védelméről szóló 2012. évi XCV. törvény

- T/14237. számú törvényjavaslat a nemzetközi magánjogról

Hivatkozott jogesetek

- A Fővárosi Törvényszék K.34206/2009/12. számú határozata

- Autocephalous Greek-Orthodox Church v. Goldberg and Feldman Fine Arts, Inc., 917 F.2d 278, 285 (7th Cir. 1990)

- BGH, 22.06.1972 - II ZR 113/70

- Association Survival International France v S.A.R.L. Néret-Minet Tessier Sarrou (2013) Tribunal de Grande Instance de Paris, No. RG 13/52,880 BF/No. 1

- The City of Gotha and Federal Republic of Germany v. Sotheby's and Cobert Finance S.A., 1998.

- Cassirer v. Thyssen-Bornemisza Collection Foundation (2022) 596 U.S. 20-1566.